

№ 1990.

3413

~~№ 127~~

at ajalehes "Tatameer" taimetõug

73413

Suhatus

Wanaraha korjajatele.

(Zarwiline käsiraamat igale ühele, kellel rahadega rohkesti tegemist on, iseäranis aga kaupmeestele).

Kirjutanud
Karl Wols.
(Rutlik).

Järeldrükk keelatud.

Paides

Wols'i kirjastus.

SIG. SOC. STO
† ESTONORUM

I. 34/3.

Suhatus

Wanaraha korjajatele.

(Tarwiline käsiraamat igale ühele, kellel rahadega rohkesti tegemist on, iseäranis aga kaupmeestele).

Kirjutanud
Karl Moks.
(Kuttlik).

Paides,
K. Moks'i kirjastus.

Дозволено цензурою — Юрьевъ 21 Мая 1899 г.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

23481

Печатано въ типографіи Г. Тахвеса въ Вейсенштейнѣ.

G e s j õ n a.

Jookswat (maksu) raha tunda, — õigest ja walerahast arusaada, — on niisama tähtjas ja kasulik, kui ka ajawiitlik, õpetlik ja tähelepanemise wäärt. Ennemuistseid wõidustöösid korjata, neid teatud õpetuse järele arutada ja jeltsidesse jaotada, on filmaringi laientaw õppiwalle nooresoole ja ka wanematele inimestele.

Wanematel aegadel ei pantud wanarahade korjamist ehk numismatika teadust paljut tähele. Alles 15 ja 16 aastajal alustasiwad würrstid ja rikkad erainimesed wanaraha korjamist, mida nad aga korraldamata tegiwad. Praegusel ajal on juuri wanaraha kogusid Peterburis, Parisis, Wienis ja teistes suuremates linnades olemas. Ka meie kodumaa linnades: Tallinas, Riias, Surjewis on kaunid ja hästi korraldatud wanaraha kogud olemas. Mitmed erainimesed meie kodumaal, nagu: kullasjepad, tohtred, adwokatid, ametnikud, kaupmehed ja käsitöölised korjawad agarast wana rahast. Rahjatsedes peab tunnistama et Eesti keeles pole senini wanarahade korjamisest ehk numismatika teadusest midagi trükitel kuulda olnud, milleks see raamatukene esimeseks katseks saab. Wõerates keeltes on numismatika kirjandus arwata 300 aastat wana, ning kaunis kogurikas.

Wäga tarwilik on uuema aja metall jookswa raha tundma õppida, ning selleks on paras jagu raha de t n n d e m ä r k i s i d siin ülestähentatud, mida pääle wanaraha korjajate ka igale

ühete, kellel rahadega rohkesti tegemist on, iseäranis aga kaupmeestele, teadmiseks soovitada võib. Peaks see raamatukene kõigi seda puududa võima, mida wanaraha korjajal ja ka jooksu raha tundjal, pääliskaudselt tarvis teada, siis saaks meie soov täidetud, ning annaks lootust edespidiste täielikumatate juhatusete ilmumiseks numismatika teaduses.

Pääle muude abinõuude ja teatuste, saavad järgmised raamatud, juhatusete kirjutamisel, tarvitatud:

- 1) Изданіа Великаго Князя Георгія Михайловича о русской нумизматикѣ.
- 2) Grundzüge der Münzkunde von Hermann Dannenberg.
- 3) Bademecum für Münzsammler von A. u. G. Ortleb.

Sisjehatus.

Raha tähendus: Wanal ajal püüdis igaüks maapinnast niipalju ülespidamist kätte saada, kui kellegil tarwis oli, aga kõrgema hariduse järjega, kui igaüks mitte enam iseenele abiga ülespidamist ei saanud nõutada, waid selleks ka teiste abi tarwitama pidiwad, tekkis töö jaotus ja tööwaewa äratafumine, mida wastastikuse asjade wahetamisega toimetati. Edenew läbiläimine ja asjaajamine tarwitas paremat abinõuu kui asjade wahetus, oli, ning selleks omanesid kolm paremat metalli: kuld, hõbe ja wass, nimelt kaks esimest kuld ja hõbe. Igat asja mis kauplemiseks ehk ostmiseks tarwitada wõis, wõis siis metalli paljusega äramäärata. Et kaalumise ja metalli hääduse äramääramine siiski weel taksitawad oliwad, pidi wiimaks metall tükkidei üleüldise ülewaa-tuse ja kaitse alla wõtma ja neid märkidega tuntawaks tegema. Nii jõuti wiimaks raha juurde. Raha nimega on siis mõista, käsitatawat metall tükki mis riigi poolt walatud ehk löödud ja märkidega äratahentatud on. Ka üksainumas raha jelt ei wõinud kõiki nõudmisi täita ning hakati siis mitme wäärtusliisi rahasi lööma, puhtate metallidele wäärtuseta metallide juurde segamisega abi andes. Sellest tekkis siis rahawäär-tuse wahetamine (Münzfuß). Nii on meil rahawäärtusewaheteks kuld rubla.

Kus mitmed metallid üksteise kõrwal jooksewad, seal wõib ainult üks nendest metallidest wäärtuse määduks olla, sest metallide wäärtused ei seisa üheteise kõrwal kindlal olekul, waid neil on nagu igal kaubal, nii kui ütleme, kord kõrgem kord madalam kurs. Wanal ajal arwati kulda 10 korda

hõbedast kallimaks. Tõusis ja alanes ometi 10 ja 13 wahel. Pärast Amerika ülesleidmist tõusis ta 15 wõrd ja weel kallimaks. Uuemal ajal oleme hõbedat weel rohkem alla wajuma näinud, nii et ta praegu kulla kõrwal kui 1: 22,2 seisab. Teatavasti peab wäärtuse mõõtja kindel ja muutmata olema, vähemalt peab jeda-riigi poolt temale kindlaks määratama. Sellest selgub siis, et nendele metallidele, kelledele jeda omandust antakse, teised metallid allajurututeks, kõrwale seisma jääwad. Et ka need allajurutud metallid omal maal, endi wäärtust, igal ajal ei wõi muuta, siis peab neid seaduslikul teel maksuwäärtuslise metalli kõrwale kindlatesse piiridesse panema ning nad jääwad sellel korral kui kuld wäärtusemõõtjaks on — wahetusrahaks j. o. neid peab riigi poolt niisugusesse wäärtusesse tõstma, mis põhjusemõttelikult alla nende tõsist wäärtust jääb. Muidu wõiks, kui nad kord seaduslikust wäärtusest üles peaks kerkima, häda ohus olla, kofkukorjatud ja arafulatud saada. Selle metalli järele, kes neid kohusid täitma omane on, on ka maksu arwe (валюта, Währung). Meil, 28 Märtsist 1897. kuld maksu arwe (золотая валюта, Goldwährung).

Rahade walmistamise wiisist. Ennemuistisel wanal ajal oli raha walmistamine lihtne. Üleüldiselt maksis löömine. Walamine oli kõrwaliseks olekuks. Walatud rahadeks on esimesed roomlaste ja teiste itallaste wafkrahad. Teised antik rahad on enamasti kõik löödud. Tihti tunnistawad jeda aamre hoobi mõjul lõhkenud rahade ääred. Löömist toimetati järgmisel wiisil: Ümmargune erne tera jarnane metall tüki pandi alasi peale, mille jisse rahale antaw kaju jisse lõigatud sai. Sellepeale pandi pealmine stempel metall tüki peale ja wirutati raske aamrega kõwasti otja ja raha oligi walmis. Kõigewanemat stemplite lõikamist wõib wanaaegsetest Kreeka rahadest ära tunda. Tarwiline metall selleks pidi wõimalikult pehme ja puhast olema, et löömisega vähem waewa. Teiste abinõude puudusel jäiwad rahad loperkusteks ja näotuteks, kui ka graweerimise kunst edenes.

Roomariigi walitjuse ajal edenes raha löömine. Riigi

langemisega, langes ka raha loomise kunst tagasi, kuni keel-
aeg läbi. Kui ka siis veel läte waral rahasi löödi, kadusi-
wad walatud metall tükkides ära ning taotud ja kääridega
sõigatud metall tükkides asusiwad nende asemele. Wanade
Kreeka ja rooma rahade peal on kirja tähed olemas. Ladina
tähed jäiwad ka keelkajal tarwitusele, uing neid tarwitatakse
suuremal osal weel praegugi. Oma kirja tähtesid tarwitasiwad
wenelased, türklased, india, pärsia, arabia, hebreä ja phöni-
tsia rahwad.

Et kuld ja hõbe raha rohkem wastupidawamaks teha,
stis pannakse wähem wäärtusliht metalli ja nimelt uuemal
ajal waske kuld ja hõbe rahale juurde, sellepärast on ka riikide
rahade wäärtus, pääle seaduslikust määrust, olluslihtelt mitme-
fugune.

Raha tundemärkidest üleüldise: Wanal aja
löödi kulda ja hõbedat järelesegamata s. o. puhtalt. Niifugune
olek pidi kasupüüdmisele awatelema, mis ka pärastpoole roh-
kem segatud raha loomisel tagasi ei jäänud. Kui wana wale-
raha tegemine on, näitab Soloni seadus, et pärast Demos-
thenest waleraha tegijaid jurmaga nuheldi. Uuema aja pettu-
seks on endiste rahade korjamine asja annud, uing püütakse
nüüd wanasid rahasid kõigis olekutes järele teha, nii kui seda
keegi kojanõunik Becker, Offenbachis, praeguse aastasaja alus-
tusel, kõlwatult tegi ja tema järele mõned teised waleraha
tegijad Smirnas ja mujal Hommikumaal; ehk neid wanu
rahast muudeti sedawäärt et nad teistefugustest jälle iseära-
likult paistiwad, ehk jälle walmistati päris niifugused wanad
rahad, mis enne polnud olemasgi olnud.

Endisel ajal ei osatud ühele raha stemplile teist karwa-
pealt samafugust järele teha, nii et iga uus stempel endisest
lahku läks. Sellepärast on igale ühele wana raha korrajale
wäga tähtjas, et mitte wanu ja uuemaid walerahasid ei os-
taks. Abinõud selleks on arwurikkad ja wäga mitmesugused.
Praeguse aja rahadel ei ole nende loomine, raskus ja kõla
järele tegemiseks mitte omased. Stempel jääb kõigi rahade juu-

res ikka ühesarnaseks ja puhas järeltegemist vähemäärtus-
liseft metallist on arwatawasti wäga raske.

Suurema tähelepanemisega ja harjutamisega wõib uue-
maid walerahastid nende puudulikust löömiseft ja halvast
wäljaspidiseft olekust ära tunda, mill põhjusel raha wahetajad
ja kasja ametnikud arwasti petetud saawad. Harjunud käega
wõib ka nende kergemat raskust ära tunda. Alustajal on
wälispidiste tundemärkide tähele panemine, wiie meele abil
kõige kohasem, sest et ollusline ja raskusline (phisikalit) järel-
katsumine suurte takistustega koos seisab. Puhas wäljaspi-
diseft tundemärkiid nimetatakse „wabriku märkideks“. Mõnede
rahade juures on need märgid kõik ühesugused, mõned aga
jäguneswad metallide järele, millest rahad löödud on. Nime-
tame siin mõned wäljaspidised tundemärgid, milede järele
õiget raha, walerahast wõib ära tunda, nagu:

Rahade wärwist: Kõigil uutel õigetal rahadel on
wärw ühesugune. Enam ehk vähem kulunud rahadel paist-
wad kõrgemal seiswad kujud ja kirjad wähe tumedamad, ai-
nult madalamal seiswad kohad paistwad wärwi poolest endi-
ses olekus olemat. Kuld rahadel on uuest peast puhas kulla-
kollane wärw, mis hõbeda ehk wasega segatult, kas walwa-
kamaks wõi punasemaks läheb. Mida vähem kulla osa rahas
olemas, jeda punasemaks ta läheb, iseäranis siis, kui ta juba
wähe kulunud on.

Kõigeilusam kulla läige on Austria tukatitel, sest need
on läbi ja läbi ühesuguse olekuga hõbeda ehk wase poolest.
Tihti on päris läige, nendel kuldrahadel milledest teatakse
et nad enam ehk vähem hõbeda ja wasega segatud, tunnis-
tuseks, et nad wõlpsitud on ja et nad puhta kullaga ülekulla-
tud. Wanad kuldrahad, peawad siis tingimata kullakollased
(mitte segatud) wälja paistma, kui nad õiged peawad olema.
Järeltegemiseft saab kohe aru, kui niisugust kuld raha ääre-
pealt kõwasti õeruda ehk sealt siiseldigata.

Punakas kullawärw paistab nõndanimetatud tombakil.
Kollakas kullawärw Korintia kullametallil (Erzgelb), mõle-
mate wahetohas seisaw wärw — wasekuld — on walgel wasel.

Paistab kuld rahal täieline tombaki wärw, siis on ta wõlfi-
tud, sest et segatud kuld raha enne löömist beitsitakse, ja
neil on teinesugune läige. Korintia kullametallist (Erzgelb)
walmistatud kuldrahad paistwad rohelisted ja awaldawad sellega
endi walskust. Harilise walge wäse wärw on kullast teistjugu-
sem ja wõib tähelepanemise ja harjutamise abil kergelt ära-
tunda. Pääle selle on kõik niijugustel olekul walmistatud
rahad, wähem haljad ja puhtad ning märksalt tumedamad, mis
rohkest segatud kullaga ette ei tulegi. Raha peal olew tumes-
tus, mis mitte nii kui mustus, pejemise ja puhastamisega
sealt ära ei kao, hoitakse wärnitsega alal, ning, see tunnistab
sealshamas jafran kollase wärwi läbi oma walskust üles. Spi-
ritusega wõib teda kergelt ära häwitada.

Nii kui kullaga lugu, wõib ka hõbedat, teiste metallide
juurdesegamisest, wärwide muutust, äratunda. Puhast hõbe on
ilus hõbewalge, segatud hõbe paistab, kas punakam wõi must-
jam. Beitsidega kõrgentatud wärwi, nimetakse elehõbedaks
(Sudweiss). Puhtal walgel hõbedal on seesamasugune läige
nagu puhtal kollasel kullal, mida mingisuguste kunstlikude
abinõudega ei saa walmistada. Walerahadel mis puhta hõbe-
daga ületõmmatud, paistab läige (hiilgus) suurem olewat kui
õigetel segatud rahadel. Niisugune üliilus läige (hiilgus) teeb
just raha kahtlaseks. Wanaaegsed rahad, mis harilikult kõige-
paremast ja puhtamast hõbedast walmistatud jaiwad, paist-
wad siiski hallikamad, sest et nad aegadel äratumestasiwad.
Niisugust õiget tundemärki ei pea milgil kombel puhastamise
ja õerumisega ärahäwitama, et kujud ja kirjad ei jääks ära-
rikutud. Minult tõeliku mustust, wõib weega niisutamise ja
pärast süte tule peal wee ära auramise järele sõrmede wahel
õerudes, ärahäwitada.

Selehõbe (Sudweiss) hõberahade peal kestab lühikese
aja ja kaob warsti pärast raha löömist ära. Wõib katseks päris
me suurema hõberaha wõtta ja niisamasuguse uue wähe-
ma, rohkesti segatud raha, et wahet äratunda. Selehõbedat wale-
rahade peale õerumine ei kesta siis kaua, ei aita ka palju,
mitmed teised walelised abinõud, nii kui: mitmesugused me-

talli segadused ja ka walerahade meelega mustemaks tegemised, sest kes mullapõues olnud hõberahasid ja ka rahwa hulgas olewaid jooksu rahasid rohkem tähele on pannud, ei lase ennast walerahadest tüsjata. Puhashõbe rahad, kui nad mõni aeg mullapõues seisnud, lähewad tumedamaks, hallimaks. Halwemad hõberahad muutuwad mullapõues seisstes hallimaks kollasjeks ehk ka pruunikaks kollasjeks, jääwad näotuks ja nende kirjad lähwad rikki.

Tule mõjul muutuwad õiged hõberahad sinakaks ehk mustakaks, walerahad aga hoopis teiseks. On wanemad hõberahad hästi roostetanud, siis ei aita seebi weega puhastamine, waid peab kanget salpetrihapulist wett rahade peale walama ja mõni aeg neid sellega leotama. Sellepeale derutakse neid rõske peene, walge liiwaga ümberpööratawas olekus sõrmede wahel, kuni rooste ärakaob.

Raua seisnuid waftrahasid, oma puhta roostega, nõnda-nimetatud „patina“, mis rohelist ja kiwelist korda rahade peal näitab, püütakse lakkide abil järel aimata. Kulunud rahadel kes rohkem ehk vähem segatud, paistwad rifutud kohad tumedamalt ehk heledamalt. On nad weel tumeka läikega (angelaufen), kuldrahad hõbewalwakad, siis on wististe walerahadega tegemist. Walatud rahasid wõib nende vähemast läikest äratunda.

Rahade läige: Ka läikest wõib õiget ehk waleraha äratunda. Utel rahadel, mis wähe tarwitatud stempliga löödud, on se läige iseäranis wäljapaistew. Rõrgemal seiswad kirjad ja kujud paistwad tumedamalt poleritud stempli tasajematest kohtadest. Rohkema stempli tarwitamisega jääb läige vähemaks, raha tasasel kohal ilmuwad joonekesed mis rõnga wiisil keskkohast äärte poole jookswad ning wiimaks kaob poleer (läige) hoopis ära. Selle wastu hakkab graveritud koht rohkemalt helendama, mida iseäranis puhtatest rahadest wõib arusaada. Wanaaegsetest rahadest ei wõi seda tähele panna, sest et nende stemplite tasaseid kohtasid ei shleifitud ehk ei poleeritud. Minult löömise ringjooned jääwad niisuguste rahade õigeteks tunde märkideks.

Kullatud walerahadele ei saa õiget läiget, jellepärast püütakse neile tulega põletud läiget anda, ometi ka sellega ei saa rahade wähetumedat wärwi ära kaotada. Niisuguste rahadele läike muretsemine, paneb neid soowimatalt hiilgama. Wanemaid kuldrahasid wõib ostamata puhastamisega ärarikkuda, ning neid hiilgawaks teha, — siis paistawad nad nagu walerahad. On aga rahad gnibbelpolituriiga ülekullatud siis wõib neid rahasid kujude ja kirjade ärarikkumiseft äratunda, kuna puutumataid nurgad raha peal mustatad paistawad. Sedasama peab ka hõbeda juures tähele panema. Antik wajst- ja erz- rahadele tehakse nende ilusa patina läikele (email, vernis) ehk tawalise ja pruuni pronks rahade läikele, läikima wärnitja ja laki korruga, nenda õiget olekut järele. Niisugusel lakeerimisel pole aga kunagi ilusat email läiget, mis õigetestel antik rahadel olemas.

R a h a d e l ö ö m i s e f t. Et järehtehtud ehk walerahad enamasti walatud, mitte aga löödud, siis on tähele panna, et löömisega rahade tajased kohad kokkusurutud ja kindlad, kujutused — wäljapaisitud ja selged on. Sedasama on nad ka lihtjatel tööriistadel j. o. käsislempli ja aamre tarwitamisel. Walerahad on aga koberdamad ja kopsakamad (paksemad) ja nende kõrgemad kohad puuduliku selgusega. Ometi ei ole kõik niisugused rahad walerahad, sest et wanal ajal walati õiget raha rohkesti. Walatud raha wõib ka selgusetu äärest, raha peal olewast terakestest ja wullikestest ja mahawajunud kohtadest äratunda. Seda wõib kuldrahadest iseäranis tähele panna, sest see metall tõmbab ennast pärast walamist kokku. Wanade kuldrahade ostmisel peab seda väga tähele panema. Wõimata on tawalisi lõhesid mis löödud rahadel ettetulewad, walamisega järelteha, niisama walatud poolestid arusaamata kokkuliita.

R a h a d e j u u r u s, p a k s u s j a r a s k u s: Ainult uuemate rahadega wõib löömise wahel, wahet teha. Uuemad löödud rahad on kõik ühesuuruslised. Wanad rahad aga kõik, mitmesuuruslised. Pakkuseft ja suuruselt wõib kohe pääliskaudselt waleraha äratunda. On halwast metallist walmis-

tatud rahal, juurus (rattaring) õige raha juurune, siis peab ta paksem olema, kui ta mitte õigest rahast kergem ei taha olla. Kui siis juurus, paksum, ja raskest ühe teatud õigerahaga ühesugused on, siis on ka see sama õige. Hõberahadega on just niisamajugune lugu.

Kellel tihti rahalugemisega tegemist on, saab kergelt tähelepanema, kui mõni raha vähem raskestega peaks olema j. o. kui niisugune raha kergemalt ehk raskestelt kätte ehk sõrmede peale langeb.

Rahade kujud ja kirjad. Uuemate õigete rahade päätundemärgiks on nende kujutused ja kirjad. Neid peab hoollega silmitsema, ka juurekõstegemat klaasi tarvitades. Võimalikuks on jaanud ühe raha seltsile täiesti ühesarnaseid stemplid muutseda. See abinõu on waleraha tegemist rohkesti takistanud. Antik rahade kujude ja kirjade peale ei võid juurt rõhku panna, sest et need kõik väga mitmesuguste stemplitega löödud saavad. Tihtine jooksuraha ükssteisega võrdlemine ehk nende rahade kõrwuseadimine, on kõige parem harjutus, nii et sellega kõiki, ka kogemata muutusi võib äratundma õppida.

Raha pealpool olewast ääre kõrgusest (witjast). Waleraha võib juba tema halba ääre kõrgust puudutades äratunda. Tihti pole walerahadel ääre kõrgust olemas. Veel kergem on waleraha äärest enesest äratunda kui see sisse wajuatud ehk sisse presitud märkidega peaks olema. Ometi tuleb ka seda ette, et waleraha tegijad, rahadid lööwad. Niisugusel korral peab juuremat rõhku rahade kujutuste, kirjade ja wärwi peale heitma, seda tähele pannes et walerahadel jarnadust mitte ainult õigetelega, ei ole, waid neil puudub jarnadus, ijeenestel, ükssteisega võrreldes.

Mõnda waleraha võib kättega katjamisega, nuusutamise, ja keele limpsamisega äratunda. Walerahad ja wähe kulunud rahad on näotud ja kuivad, tükati raswad, libedad ja määrdinud. Õigetele kuld ja hõbe rahadel pole peaaegu mingisugust haisu, jellewastu aga walerahadel wähenääratuslikest metallist (tina, wass, walgewass j. n. e.) walmistud,

haisewad (nimelt pimedas) kolevalt, kui neid sõrmede wahel ðeruda. Muudugi mõista, hästi puhastatud metallidest, leidub ka maitse wahet. Kulda, märja keele ja siis mofkade peale waotades, jätab waewalt maitset, hõbedal on juba hapukas maitse. Teistel metallidel on wäga mitmeteltsi ja jaoti pööritam maitse.

Rahade sitkusest ja paindumisest: Rahade sitkus ehk wisadus ja nende paindumine, annab nende õigest olekust aru. Kui kahtlased kuld ja hõberahad ei peaks aamre hoopis kannatama j. o. kui neil tarwilist paindumist ei peaks olema, siis on nad walatud ja waled. Et niijugusid proowitawaid rahasid, mitte hoopis ärarikkuda (sest et need ka õiged olla wõiwad) siis peab neid raske puust aamre-lõõgiga kõwa wälja õnestud puu peale lõõma. On raha õige, siis lähäb ta wähe kumeraks (kuna walerahad puruks-kar-gawad) ning wõib neid teise lõõgiga tajakaks teha. ðhukeste kuld rahadega wõib nende sitkust ehk paindumist ettewaat-likult näppude wahel painutamisega ärakatjuda. Rahade kõla wõib igauks proowida. Raha wõib mõne kõwa asja peale wifata ehk teda wõib näpu otja peale kõikuma panna, ning puu-ehk raud-pulgaga ääre peale lüües kuulukse raha kõlifemist. ðigel hästi walmistud rahal on hele, puhas, wirwendaw kõlin, kuna walerahal põrifew kõla on. Peab siinjuures tä-hentama, et ka õigetel rahadel mõnikord tunie kõla on. Niijugusel korral on neil mõni mõre sees, wõi on nad seest wähe õõnjaks lõõdud. Seda tähelepannes peab siis teisi tunde-märkisiid abiks wõtma. Rahasid wõib ka tule peal proowida. Selleks peab kahtlast raha ühes teisega wähe aega puhta süte tule peal paistma. Põris puhtad kuld ja hõberahad ei muuda endi wärwi, jëgatud rahad muutuwad teiseks. Wask-rahad lähwad mustaks ehk halliks ning heidawad enesest weikseid kibemeid. Seda tuleb ka wale kuld-ja hõbe-rahadel ette. On aga wäsega rohkem ehk wähem jëgatud õiged rahad tule peal paistmisega tuhminaks läinud, siis wõib neid sooja äädika pääle ðerumisega haljaks teha.

Reed wanaraha korjajad kes eeljeiswaid tundemärkisiid

Kõikwõttes tarwitawad, ei saa endid walerahade läbi tüsjata lastma ega kulurikkaid raskuslisi ja olluslisi katseid ette wõtma, mis kallid abinõusi ja eesteadmisi tarwitawad.

Wanaraha de korjandustest ja nende ära jaotamisejt: Ajaloolistel põhjustel jaotatakse wanarahasid, wanaraha korjamist ehk numismatika teadust, õigeminini ütelda, jeda teadust, mis rahawalmistamise olekusje puutub, kolme pea jaosse, ehk a) Wanaaja rahadeks.

b) Keskaja rahadeks ja c) Uuema aja rahadeks. Rahasid wõib weel pääle jelle riigi ajaloolist woolu tähele pannes maade teaduslikult jaotada. Wõib weel iga riigi kuld, hõbe, nikkel ja wass raha ükssteijest lahus hoida kui kogu laialdane peaks olema. Wäikeje kogu juures ei ole soowitaw metallide järel jaotamist.

Raha korjandus, kui see hästi filmapijtwaks ja arusaadawaks waatajale saab, tõuseb omas wäärtuses. Selleks on waja igale üksikule rahale koht ja aeg, niijama ka-maa ehk riik, rahalõõja ja lõõmijeks olew põhjus ära määrata. Kui see korda lähäb, siis ei ole ka harjumatal korjal enam raske, jäärast raha oma kogusje wõtta. Tundmatad rahad wõib rahulikult seisma jätta, kuni mõni wanaraha tundja otjust annab, ehk jeda raha mõnest teijest niijamajugusjest äratunda wõib. Wanaraha korjamisel peab sõprade abi tarwitama, jest wäike ringkond sõpru ja tutwaid wõib jelle juures palju kaasa aidata. Alustajatel (korjajatel) on wäga tarwiline juuremaid kogusid filmitjeda, et rahasid ükssteijest äratundma õpida.

Et ka kõige rikkamal wanaraha korjajal enam wõimalik ei ole, olewatele juurtele kogudele järele jõuda, peab siisgi püüdma midagi tähtjat kätte saada. Selleks wõib üksikuid jagusid numismatika teaduses walida. Mõned korjajad korjawad ka ainult ennemuistseid (antik) rahasid, ehk keskajeseid, ehk uuemaid, ehk ainult üksikuid rahasid, (rublatükid, peenike hõbe raha, wassrahad).

Ka medaljed ehk mälestje rahad, mis aruldastel kor-dadel tähtjate aegade ja isikute mälestusjeks loõdakse, ja siis

neid jündmusi meelde tuletawad on wäga huwitawad ja korjamise wäärt. Nende metalli wäärtust pannaakse wähem tähele kui nende kunsti wäärtust. Wanaraha korjamise teaduses peetakse tihti tinast, wasest ja brongsiist medaljesid, hõbe ja kuld medaljedest kallimaks.

Ilusaid wanaraha kogusid wõib Weneriigi rublatükki=dest kokku seada. Keiser Peter Suure rublatükka olewat niipalju jeltsiisid ja iseäraldusi, et nende kõikide kokkukorjamine juurt warandust tarwitaks.

Ka wõib Kodumaal leitawatest endistest Cesti=Liwi=Kootsi=ja Poola=rahadest ilusaid korjandusi kokku seada. Kellel rahaline jõud wäikene, wõiks waske korjata, mis ka kaunis wõiduslikult valmistatud on. Niisugusele korjandusele wõib, pääle weneriigi rahasid, weel väljaspool piiri maksmaid wast rahasid juurde lijada, ning jellega kaunis suure ja ilusa koguni jõuda.

Imperialide, kuldtkatite, kroonide, paulsdoride, ja nende suguste kuldrahade korjamine lähäb mitmegi waranduslikest jõust üle.

R a h a d e p u h a s t a m i s e j t: Sgat üksikut raha peab enne kogusse panemist puhastama. Hõberahade puhastamiseks kõlbab salmiakspiritus kõigiparemini, kui jeda päälistassi jisse walatakse ja raha mõni minut aega seal jees lastakse seista, kuni see täiesti puhtaks ja läikiwaks on jaanud. Selle juures peab hoolega tähele panema, et kange, wänge aur, mitte filmadesse ei puutuks. Ka wõib hõberaha peene pulbrelise naistejää ehk maarjaklaasiga (blätteriger Gypsipat) puhastada, weikse harja ehk sõrmede wahel õerumiseega. Niijama mõjuwad äädikas ja kriit. Peab ellalt õeruma, et kaju ja kirjad ei saaks ärarikutud. Kõige parem on aga jooja jeebiwett ehk haput piima wett tarwitada, puhta lapikesega pärast ligunemist kuivatades. Jääwad jiisgi mõned mustuse jaod madalatesse kirjade wahel kohtadesse, siis peab neid kohtasi nõõpnõela otjaga ära puhastama. Wast=rahasid puhastatakse nendesamade abinõudega. Wana (rooma=riigi) wastrahasid ei puhastata mitte häämeelega. Nad kao=

tavad puhastamisega ennemuistse (antik) kuu ning jäävad järelehtud rahade farnajeks. Wäga ettevaatlikult peab kuld-rahafid puhastama: Pehme ellalt walmistatud metall ei kannata kawat berumist.

Üleüldine rahade kirjeldus: Sgal rahal teeme meie wahet estimefe poole ehk Avers ja tagumise poole ehk Revers wahel, wahet. Näre lähedal seiswat kirja nimetame wõru-kirjaks ehk Legende. Restkirjaks ehk Inscription raha keskel olewat kirja ja raha ääre ehk randi peal olewat kirja — äärekirjaks. Alumist raha jagu lahutatakse joonekesega teistest kujudest ja kirjadest.

Rahafid jaotatakse kõigepealt jooksu = ehk maksu = rahadeks ja mälestuse = rahadeks ehk medalljedeks. Päriss wäärtuseteta on nõndanimetud „margid ehk „mängumargid“. Metall wäärtuse järele jaotatakse rahafid: kuld, platina, hõbe, nikkel, wass ja pronks rahadeks. Mõnedel aegadel oli: raud, tina, tsink, nahk ja muudest ollustest tehtud rahafid. Need tunnistawad riigi wafust ja linnade sõjawägedest ümberpiiramist. Riisugused rahad on ikka aruldased, sest neid löödi häda ajal ja korjati pärast parematel aegadel jälle kokku. Nelja-kümne ja kahetja kandilised kui ka ümmargused metallükid näitawad riisuguste lühikest kestmise aega. Kõik endised rahad tunnistawad meile endi nimetustega raskest mille järele neid kauplemises tarwitadi.

Endistel aegadel kui pääle riikide, linnad ja waimulikud ülemused raha löiwad, tuli palju segadust ja halbtust rahade wäärtuslikes olekus ette. Riüüdsel ajal lööwad riigivalitfused täiswäärtuslisi rahafid, ning jaawad ainult wahetus raha pealt riiklist (finanziell) kasu.

Tihhti ettetulewad wapid rahade peal, kujutawad meile: maade, linnade, feltskondade, perekondade ja erainimeste kõrget seisust, õigust ja omandust; ehk jälle perekondade ja üksikute isikute wahel olewat wastastikulist seisu olekut. Pääasjaks on wapil kilp, wapikujuga. Wapikujusi on luge-mata palju olemas.

Koht, kus raha löödud ehk walmistatud nimetatakse

„rahakoda“ Seda kohta tähtentatakse raha peal olevate tähtedega ehk kujudega. Pääle selle on veel raha peal rahaneisfrite ehk rahastemplite graveerijate nimed. Wõru kirjas (Legende) on tihti lühendused, nagu: Rx = Rex, kuningas. D = Dur, hertjog. P R = Princeps, würst. C = Comes, krahw. R. J. S. A - Romani Imperii Semper Augustus = Sgaal ajal rooma riigi juurendaja, (Rooma jaksja keisrite aunimi) D. G. = Dei Gratia = Jumala armust j. n. e. Rooma rahade lühendusteest eespool. Ujaloo ja keelte tundmine kergentab niisuguste lühenduste arusaamist tähtsalt.

Wanarahade kopiaid ehk järekkujutusid. Tähtsaid ja kallid ennemuistsiid (antik) rahasid muretseada on kulurikas. Nendest wõib wahast, wääwlist, kirjalakist ja kipsis kopiaid ehk järekkujutusid teha. Et aga seegi kulurikas ja tüütaw on, siis peab paberi ja sarwe koptadega leppima. Paberi koptate tegemine tarwitab wahest waewa. Selleks wõetakse hääd õhukest paberit, niisutatakse wee auruga ära, muratakse kokku ja pannakse raha sinna wahale. Pehme õhukese paberi wahel pannakse ta siis kase lauakese wahale mõneks tunniks pookimise presši (waotuse) alla. Ka wõib õhukest kirjutamise paberit näppudega raha kaju ja kirja peale suruda, nii et kujutus wälja paistma hakkab ja siis teritamata pliitajit otjaga veel ülewaotada. Niisugusid paberikoptaid wõib ka kirjateel edasi jaata.

Sarwekoptateks tarwitatakse õhukeisi sarwe lehekeisi, nii kui neid treialite käest jaada wõib. Sarwe leheke peab wahel suurem olema, kui raha, millest koptat tahetakse wõtta, ja peab enne kas tule peal ehk palawas wees pehmeks tehtama. Sellejärele pannakse sarwe leheke ühes rahaga presši alla ja lastakse seal kuni külmaxsminemiseni olla. Sellel teel saab wäga ilusaid koptaid ehk järekkujutusid.

I Pattiit.

Ennemuistsied (antik) rahad.

Ennemuistsied (antik) rahasid jaotatakse rooma- ja mitteroo-

ma rahadeks. Witterrooma rahasid nimetatakse üleüldiselt „kreeka rahadeks“. Nende jekka arwatakse pääle päriste kreeka rahade weel kreeka jaarestikude ja asumaade rahad, niisama ka makedoonia kuningate ja teiste maade ja linnade rahad, kes kreeka kultura mõju all oliwad. Sellepärast kirjeltatakse pärslaste, juudalaste ja teiste semisugu rahwaste, egiptlaste ja muude rahwaste rahasid jelles osakonnas. Kõigi wane- matel aegadel oliwad metall kangid ja tükid raha asemel.

Mitte rooma rahad. Wanaaegsed rahad oliwad puh- tast kullast ja hõbedast. Meeleliseft wähenwäärtusliseft metalli juurde lisamisest hoiti kangefti eemale. Pärast poole jegati hõbedat õige rohkesti. Arwatawasti on esimeneft kreeka rahad umbes 700 a. e. Kr. j. Megina saarel Argoje kuninga Pheidoni ajal löödud. Olewad wanemad kreeka rahad on hõbedast. Alles arwata 400 a. e. Kr. j. löödi wafkrahasid. Rooma riigi wõimus, mõjus ka hommiiku maade peale, ja häwitaw kreeka rahasistemi ära. Kreeka drahma pidi jelle- sama wäärtuslise rooma deenarile aset andma.

Ka on olemas babilonia, asfria ja mesjopotamia wafkrahasid. Pärsia rahasid nimetatakse „dareiked“, wiift esiteks Darius Histaspise löödud. Hebrealased ehk juudid löiwad alles pärastpoole rahasid. Alustujeks oliwad neil pärsia „dareiked“ ja meedia „siglod“, mille järele nad endi „jekelid“ lööma hakasiwad. Pääle nende oliwad kreeka kuld rahad maal jooksmas. Sekelite löömist alustati 138 a. e. Kr. j. Matabeareite all. Need oliwad hõbedast rahad ena- masti karika kujuga, ka lille ehk taime kujutusega. Inimeste ja loomade kujutuji seadus ei lubanud. Roomlaste walitjufe ajal Palästinas, wõisiwad juudid ainult wafke, mitte aga hõberaha lüüa.

Phönitsia rahad ilmuftiwad wäga wära, nad on arul- dased. Egiptufe rahasid enne Aleksander Suurt ei ole tea- dawal. Rooma keisrite ajal löödi Egiptufes rohkesti raha- sid. Pärast langesiwad Egiptufe rahad omas wäärtufes, nii et hõbeda oja nendes hoopis ära kadus.

R o o m a = e h k S t a l i a = r a h a d. Kõigewanemad rooma

rahad kujunewad kreeka rahadest kolmes olekus: wanaduses, metalli ja walmistamise olekus. Alles 4 aastajajal hakati riigipoolt, seniajani raha ajet täitwat wäike rahaks walama. Harilikuks märgiks oli rahatagumisel poolel laewa nina. Esimesel rahapoolel jumaluse pea ja nimelt: Janus, ajs=rahal; Jupiter, semisrahal; Minerva, triensrahal; Herkules, quadransrahal; Merkur, sextansrahal ja Rooma kaju uncia rahal. Rooma riigi wõimuse kaswamisega edenes ka raha=loomine. Rahalloomise õigus oli senati käes, mida wäike rahade peal olewad tähed S (senatus) C (onusulta) tunnistawad. Kuld ja hõberaha loomine langes Pompejuse ja Caesari ajal senati käest keisrite kätte. Paremaks ülewaatusjeks jaotatakse rooma rahaõid priiriigi- ja keisrite-aegseteks rahadeks, kui ka linna=de- ja ajumaade= rahadeks.

Rooma priiriigi ehk konjulite ja pere=fondade rahaõid löödi keisri Augustuse ajani. Kõrgetel riigiametnikudel, kes Adilide auu sisse tõusiwad, oli luba raha lüüa. Seda luba tarwitasiwad nad rohkesti, ning püüdisiwad endi esivanemate tegusid, mitmesuguste kujukuste abil unustamataks teha. Arwata 270 a. e. Kr. j. näitawad esimesed rooma hõberahad „denarid“ löödud olema. Need priiriigi rahad on väga puhtast hõbedast löödud. Pääle hariliste denarite löödi wähemat hõbe- ja wäike-raha koguni wähle.

Rooma keisri rahad on ajaloo uurijale iseäranis tähtsad. Naad kujutawad wägewa maailmariigi walitsejaid, walitus järkude kaupa ja ka nende aegseid sündmusi. Augustusega alustades jäi wäike loomine riigi õigusjeks. Sellepärast tarwitati märkijid S. C. = Senatus Consulto. Keisrite rahad alustawad Julius Caesariga 48 a. e. Kr. j. ja lõpewad Roomulus Augustusega 476 a. pärast Kr. j. Nende hulgas on pääle keisrite enestle, nende kaaskeisrite, abikaasade ja jugulaste rahaõid olemas. Kuld- ja wäike-rahad on rooma keisrite aeg kõil puhtametallilised, kuna hõberahad pärastpoole rohke wäike juurde lisamisega väga halwaks läksiwad ja, wiimaks, koguni hõbede ja tinaga ületõmmatud wäike rahadeks jaiwad.

Rooma keisrite medaljed olivad jookju rahadest juuremad ja ka hooletisemalt valmistatud. Pääle selle olivad medaljede peal olewad pääde kujutused tjakilise krooni asemel, loorberi pärjaga kaunistatud. Waskrahadel ei olnud hinna arwu määratud. Rooma riigi ja wõiduste langemisega, alanesid rahad endi metall olekus, kujutustes ja ka löömisel ning saiwad nad tihti pääle walatud. Kõigil neil, on keisrite ehk nende lähemate isikute kujutused pääl, aunnimele lühendustega. Kõigirohkem tarwitati aunnime. Imperator = Sõjawäeülemjuhataja. Cäser. Augustus. Pontifex Maximus = Ulemprester, T. R. I. B. P. O. T. (Tribunica potestate) = Tribuna wõimusega, Divus ehk Divi F (ilius) jumalik ehk jumalapoeg, P. F. (pius felix) = waga, õnnelik. Need aunnimed leiawad ka ruumi, rahade tagumisel poolel. Rahade tagumisel poolel on mitmesugused kujutused, enamasti ehitused ja ajaloolised sündmused, nii kui Saanuse ja teised templid, Dstia sadam, Colosseum, Trajanuse Forum j. n. e. Nii on ka britannia, germania, juuda, partherite ja teiste rahwaste üle wõidud kujutud. Maade ärawõitmisel, maksukorraldused ja mõned muud hääd teod. Ka mitmesugused mängud (ühes lõwide, elewatidega j. n. e.). Hää teod üksikutele maa jagudele ja nende nimetused. Keisrite olekul sõjawägede kohta j. n. e. Lühidelt kõik sündmused mis wägewa maailma riigi walitsuse wiisise puutusiwad. Kus aga ajakohast tähendust jelleks anda ei olnud, jääb paistwad jumalate kujutused, mida keegi keiser auustas, jumaluste tegewuste nimetusega. Tihti, ka keisrite woorused nagu nimetused: abundantia, aeternitas, concordia, felicitas, fortuna, pax, providentia, spes; ka lihtsalt victoria augusti, ilma wõidetud waenlase nimetamisega. Keisririigi lõpu poole D. N. (dominus noster). Kõigitiuljamalt paistawad keisrite kujud bronngs rahade pealt.

R o o m a l i n n a d e = j a a j u m a a d e = r a h a d, mis wäljaspool Rooma linna ja Staliat löödi, kujutawad kõik keisrit ehk nende maade maksu kohustust. Naad on ilu- jasti löödud ja huwitawate wõrukirjadega. Kogumiseks on

nad väga tähtjad. Siiajuurde tuleks veel idagotide, vanda-
lide ja bysantia rahad. Uuema aja rahast rohkem tähele
pannes, peame wana-ja kesk-aja rahade lühildase kirjeldu-
jega leppima.

II Peatük.

Keskaja ja pärast poolsed rahad.

Üleüldine järelejuhatuse: Shtupoolse rocmariigi
hukkaminemine mõjus wägewasti riiklikudese ja seltslikudese
oludesse. See muutus kestis arwata 1000 aastat, umbes
476 aastaga alustades ja usupuhastamise alustusega lõpe-
tades. Keskajaga ei wõi tooreks ajaks tunnistada, waid peab
jeda aega europa riikide usuliku-politika kujumise ajaks ni-
metama. Rahwad näitawad lahket elu elawat, slaawlaste,
germanlaste ja romanide elu iseäraldusi tähele pannes.

Keskaja ja uuema aja üleminekut rahalöömises ei saa
kindlasti äramäärata. Selleks ei ole tähtsaid põhjuseid ole-
mas. Rooma maailmariigi waremeteist ajunud uued riigid
tarwitasiwad alustusel rohkem arwul olewat endist rooma
raha. Alles pärastpoole hakati iseiseiswalt raha lööma. Seda
tehti lõuna maadel umbes 1000 aastal pärast Kr. j. Slaawi,
germani jugharud kes Põhjas ja Hommikueuropas elasiwad,
katjusiwad jeda teisel 12 saja aastapoolel teha.

W e n e m a a järgnes pärast teisi, iseomawiiisilisel ole-
kul rahalöömises. Pääle esimeste rublatükide ja teiste kind-
laks määramata rahade, on 14 aastajaja wiimajel poole-
löödud dengad, (100, rubla pääle), $\frac{1}{2}$ dengad ja polushkad
Moskwa juurwürsti walitsuse ajast olemas. Ka Mjajani,
Tweri, Moshajski, Rostowi, Dmitriewi ning teiste kaas-
würstide löödud rahad. Kõik need rahad on mitmesuguste
kujutustega. Enamasti aga on würst istudes ehk hobuse
seljas. Mõnedel on arabia kirjad. Senini europa riikide
rahälöömise korrale wiijasti wastupidades alustas, aastal

1645 Aleksei Mihailowitš taaldrelöömist, mida Keiser Peeter Suur tähtsalt korraldas. Kuni Peeter Suureni löödi kulda auupalkade wälja jägamiseks. Tema lastis ka esimejed puhtahobelised rublatükid ja esimejed wäskkopikud lüüa. Pärastpoole alanesiwad wäskkopikad omas wäärtuses, nii et mitmeid korralduji rahalöömises ettewõeti, kuni 1810 aastal Keiserlik Ukas hõberubla riigiarwe rahaks määras. Kõige tõrgem käsk 28 Märtsist 1897, määrab kuldrubla milles 17,424 doli puhasst kulda, riigiarwe rahaks, ning hõberubla jääb sellega kõrwaliseks rahaks, ning temal on ainult wahetuse raha tähtsus. Hõberaha rohkus on kindlaks määratud, ning ei wõi ta juuremaks tõusta kui kolmekordne riigielanikude arw on. Kõigejuurem arw hõberaha wõiks siis ehk 390 miljoni rubla olla. Täiswäärtuslist hõberaha on igauks kuni 25 rublani kohustud wastu wõtma.

Rootsi rahalöömise olekust on wähe teatust järele jäänud. 11 aastasajal kutsuti sinna inglismaalt rahalöömise meistrid, kes angelsaksi rahajeltsijid maale joetasiwad. Alustusel löödi neid hääst metallist, aga pärastpoole langejiwad nemad omas wäärtuses nii et ainult kerged denarid ja brakteetid järele jäiwad. Albrehti ajal (1363-95) ilmunud kahepoolega rahadele löödi kolm krooni pääle, ning need jäiwad pärastpoole rootsi wappideks. Umbes jelsamal ajal anti esimejed wäskrahad wälja. 16 aastasajal aimati saksa taalritele järele. Hädaga löödud „wäsktaalrid“ tõiwad maale palju kahju. Ka öörid ilmusiwad 16mal aastasajal.

Rootsi rahasid jaotatakse mitmete walitsejate järele järgmiselt: Wanarootsi kuningate rahadeks, wõeraste kuningate rahadeks, kes rootsimaa üle walitsejiwad ja maawalitsejate rahadeks, Gustawi maja rahadeks, kuningate rahadeks Zweibrückeni, Hesseni ja Holsteini majadest. Pärast wiimase kuningasoos ärasuremist sai riigipäewa otjuse järele prantsuse marshal Bernadotte, Prinz von Ponte Corvo, Karl XIV all kuningaks walitud.

Waaaja majast walitsejad oliwad: Gustaw Waaaja, Erich XIV, Johan III, Sigismund III, Karl IX,

Gustav Adolph, Christina. Zweibrückeni majast walitsejad: Karl X, Karl XI, Karl XII, Ulrice Eleonore. Hesseni majast walitsejad: Friedrich. Holstein Gotropi majast walitsejad: Adolph Friedrich, Gustav III, Gustav IV, Karl XIII. Bernadotte majast walitsejad: Karl XIV Johan, Oscar, Oscar I, Karl XV.

Liimimaa rahalööjateks loetakse; Tartu piiskopi Heinrichid (1355-57) alustades, Riipiiskopi Johanni 1418-24 ja mägawendade ordot (Tallinas, Riias, Wõnnus) Gyssa von Rutenbergiga 1424-33 alustades ja nimelt: nende õõsapanningite, artigerite, killingite, pärastopole ferdingite, 5 killingiarus, neli margi peale. Siis veel polemarkide ja doppelmarkide (daalrid), poole, täie, ja doppelstuldmarkidega kuni poola ja rootsi riigi alla langemiseni. Weneriigi alla jaamijega 1710 aastast on meie kodumaal weneriigi raha jooksmas.

III. Peatük.

Praegused Europa riikide jooksu rahad.

Wene keisririik.

Kuldraha riigimaksuarweks. 1 kuldrubla 100 kopikat.

1 imperial=15 rubla, $\frac{1}{2}$ imperiali=7 rubla 50 kop, 10 ja 5 kuldrubla, 1 tuhat=3rubla.

Hõberahad: 1 rubla, 50, 25, 20, 15, 10 ja 5 kopikulised.

Waskrahad: 5, 3, 2, 1, $\frac{1}{2}$ ja $\frac{1}{4}$ kopikulised.

Paberirahad: 500, 100, ja 3 rublalised. Teised paberirahad kaowad 31 Dets. 99. ära.

Prantsuse priiriik.

Kuld ja hõbe, tselikult, kuldraha, riigimaksuarweks. Ladina rahaühendus. Praegusest aastastaja alustusest pääle, arwab prantsusemaa ühes oma asumaadega frankide järele à 100 Centimes, niihästi kulla kui ka hõbedega. Uuemal ajal on

Kuldraha, hõbedaraha, maffukorraft äratõrjunud. Franki jaotakfe weel igapäewajes elus 20 Sous á 5 Centimes. Kuldraha: 5, 10, 20, 50 ja 100 frankilised. Hõbewahetuferaha: 5, 2, 1, $\frac{1}{2}$ (50 Centimes) ja $\frac{1}{5}$ (20 Centimes) franki. Prantfufe, Schweitfi, Belgia ja Stalia riikide ladinaraha kõkkuleppimise järele ei tohi keegi nendest neljast riigist, muid kui järgmisi rahaftid lüüa: Kuldrahafi: 100, 50, 20, 10 ja 5 frankilisi. Hõbewahetuferaha: 2, 1, $\frac{1}{2}$ ja $\frac{1}{5}$ frankilisi. Pronks wahetuferaha: 10, 5, 2 ja 1 Centimes. 1 frank=100 Centimes=25 kop. Weneraha.

Stalia kuningriik.

Kuld ja hõberaha riigimaffuarweks. Ladina rahaühendus. 1865 aastast ladina rahaühenduse järele arwatakse italia lire ehk nouve (uue) lire ehk franchi á 100 Centisimi järele, mis prantfufe frankidega täielikult ühearwuslised on. Kuldraha: 100, 50, 20, 10 ja 5 liret. Hõberaha: 5, 2, 1, $\frac{1}{2}$ (50 Centisimi) ja $\frac{1}{5}$ (20 Centisimi) liret. Wafkraha: 10, 5, 2 ja 1 Centisimi. 1 Lire=100 Centisimi=25 kop. Weneraha.

Hispania kuningriik.

Kuld ja hõberaha riigimaffuarweks. Ladina rahaühendus. Kuldraha: 20 pejetalised. Hõberaha: 5 pejetalised=20 reali ja 2, 1, $\frac{1}{2}$ ja $\frac{1}{5}$ pejeta kaupa ehk 50 ja 20 Centimes. Pronks wahetuferaha: 1, 2, 5 ja 10 Centimos. Wafkawahetuferaha: $\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}$ ja 5 Centimos. 1 pejeta=100 Centimos=25 kop. Weneraha.

Schweitsima.

Kuld ja hõbe, tõelikult kuldraha, riigimaffuarweks. Ladina rahaühendus. Schweitfi ühentatud lantonid arwawad niisama kui Prantfufe maa frankide järele á 100 rappi ehk Centimi hõbraha. 1860 aastast kuld ja hõbe maffurahaks. Kuldraha ladina rahaühenduse riikide poolt wastwõetaw.

Kuldraha: 20 ja 10 frankilised. Hõberaha: 5 frankilised, $\frac{1}{2}$, 1 ja 2 franki. Pronks raha wahetujsks: 1 ja 2 rappi ehk Centimes. 1 frank=100 rappi ehk Centimes=25 f. W. raha.

Belgia kuningriik.

Kuld ja paberi raha riigimaksuarweks. Ladina rahaühendus. Belgia arwab 1861 aastast, niijama kui Prantsujemaa frankide järele á 100 Centimes. Hõberaha: 5, 2, $\frac{1}{2}$ (=50 Centimes) ja $\frac{1}{5}$ (=20 Centimes) frankilisi. Nikelrahast 20, 10 ja 5 Centimes (wajest ja niklest). Waskraha 2 ja 1 Centimes. 1865 on kuldraha löödud 20, 10 ja 5 frankilisi. 1 frank=100 Centimes=25 kop. Weneraha.

Kreeka kuningriik.

Kuld ja hõberaha, tõelikult paberiraha, riigimaksuarweks. Ladina rahaühendus. 1882 aastal tegi riigivalitsjus frankimaksu seaduslikuks. Uus drahma =100 lepta't=1 frank on riigimaksurahaiks. Kuldraha: 5, 10 ja 20 drahma. Hõberaha: 5, 2 ja 1 drahma, 50 ja 20 lepta (1 lepton=1 prantsuse Centimes). Waskraha: 10, 5 ja 2 lepta't ja 1 lepton. 1 drahma=100 lepta=25 kop. Weneraha.

Serbia kuningriik.

Kuld ja hõberaha riigimaksuarweks. Ladina rahaühendus. Serbias arwati ennemalt piastrite á 40 para järele. 1865 aastast dinari á 100 Kora. Kullaraha maks on seaduslikult kindlaks määratud. Kuld ja hõbe raha löödi Parisis ja Wienis: 20, 10, 5, 2, 1 ja $\frac{1}{2}$ denari rahastid (20 ja 10 sed dinari rahad on kullast löödud). Wast wahetuserahaiks on: 10, 5 ja 1 para. 1 dinar=100 para=25 kop. Weneraha.

Rumenia kuningriik.

Kuldraha riigimaksuarweks. Ladina rahaühendus. 1 Januarist 1868 prantsuse raha arw maksmas. Lühike aeg alles. Moldau ja Wallachei, Rumenia kuningriigiks nimetamisest jaadik, on maal oma raha: Leu ehk lei (löwi)=1 frank á 100 bani ehk para. Riigimaksuks on kuldraha. Kuldraha: 20, 10 ja 5 lei. Hõberaha: 5, 2, 1 ja $\frac{1}{2}$ lei (50 bani

rahad. Pronks wahetuseraha: 10, 5, 2 ja 1 bani. 1 lei=100 bani=25 kop. Weneraha.

Bulgaria wüerstiriik.

Kuld ja hõberaha riigimarkjuarweks. Ladina rahaühendus. 1880 aastal wõttis rahwuskoogu (Nationalversammlung) nue rahalöömise seaduse wastu. Põhjusrahaks on lew=100 stotniki. Kende järele löödi kuldrahasid 20 ja 10 frankilisi ehk lew'i. Hõberaha: 5, 2, 1 ja 1/2 franki ehk lew'i ja wafkraha: 10, 5 ja 2 stotniki. 1 lew=100 stotniki=25 kop. Weneraha.

Saksariik.

Kuldraha riigimarkjuarweks. 1 riigimark=100 penni. Uus saksariigi markjurahe seadus 4 Detj. 1871 ja 9 Julist 1873, määrab 1 riigimarga ä 100 penni riigimarkjuarweks. Kuldrahadel: 20, 10 ja 5 markadel on kõigil ühesugune tagumine pool (Revers) riigi kottkas. Esimene pool ehk Avers näitab walitsejate kaju ehk ka niisama üfsikute riikide auumärkisid. 5 ja 2 markalistel hõberahadel on niisamajugune löömise olek. Teised hõberahad: 1 mark, 50 (ja 20) penni, niisamma nickelrahad 20, ja 10 peenni kujutawad tagumisel ehk Revers poolel — wapiuju. Esimesel ehk Avers poolel seisab kiri ühes wäärtuse tähendusega. 20 markilisi kuldrahasid nimetatakse doppelkroonideks, 10 markilisi kroonideks. Wafkraha lüüakse niisama ilma näokujuta: 2 ja 1 pennilisi. 1 riigimark=100 penni=30¹/_s kop. Weneraha.

Suur Britannia kuningriik.

Kuldraha riigimarkjuarweks. 1 nael stärling=20 shillingit ä 12 pence ä 4 farthings. Kuldraha arwus rehkentab Suur Britannia naelade ehk pounds (Sstr.)=20 shillingit (sh) ä 12 pence (d) ä 4 farthings stärlingit. Britiraha maksudele saab sõna „Stärling“ juurde lisatud et asumaade rahadest äratunda. Nael stärlingit kestab 1816 aastast jaadik, souveringn sõnaga nimetatud kuldrahasit. Guinea (Guinee) 21 shillingit on wanem, nüüd arwasti ettetulew pääkuldraha, Kuldrahadeks on: wiielised, doppelt ja ühesed (=nael stärling).

pooled souverign'id ja guinearahad (wiimjed 21 shillingit).
 Hõberahadeks: 5 shilingit (1 kroon), 4 shillingit (doubleflorin),
 2¹/₂ shillingit (¹/₂ krooni) 2 shillingit (florin), 1 shilling
 (12 pence) ja ¹/₂ shillingit (6 pence). Wahetuseraha hõbe-
 dast: 4, 3, 2 pence ja 1 penny. Wajest: 1 ja ¹/₂ penny
 ja farthings. 1 nael stärlingit=20 shilingit à 12 pence à 4
 farthings=6 rbl. 30¹/₂ kop. Weneraha.

U n j t r i a U n g r i a r i i k .

Kuldraha riigimaksuarweks. Kroonearm. Põhjusrahaks on
 kroon=100 hellerit (kuldraha arwes). Kuldrahad: 20 ja 10
 krooniraha. Hõberaha: 1 krooniraha. Nikelwahetusraha: 20
 ja 10 hellerit. Pronksist raha: 2 ja 1 hellerit. Jooksus on
 endijed kuldnad: 8 ja 4 kuldkuldna rahad. 1 kuldnaraha
 hõbedast. Wahetus raha: hõbe 10 kreutjerid ja wass 1 ja
⁵/₁₀ kreutjerid. (Endijed kuldnad=100 kreutjeri). Kauplemise
 rahadeks: 1 tukati rahad, 4 tukati rahad ja Maria-Theresia
 taaler, wiimne hommikumaa (Orient) tarwis löödud.

1 kroon=100 hellerit=34³/₄ kop. Weneraha.

1 kulden=100 kreutjeri=52¹/₂ kop. Weneraha.

T a a n i k u n i n g r i i k .

Kuldraha riigimaksuarweks. Skandinawia kroonemaksuarw.
 Skandinawia maksuarwe wastuwõtmise järele saab kroonide
 järile à 100 Dere arpatud. Riigitaalrete à 96 shillingit
 (ehk 6 marka à 10 shillingit) järele arwati kuni 1874
 aastani. Kuldrahad: 20, 10 ja 5 krooni. Ka on tukatid jook-
 sus. Hõberahad: 2 ja 1 krooni, ¹/₂ krooni (50 ööri); ²/₃
 krooni (40 ööri), ¹/₄ krooni (25 ööri), ¹/₁₀ krooni (10 ööri).
 Pronksraha: 5, 2 ja 1 ööri. Pääle nende on wäga mitmet
 feltsi endišt raha jooksus. 1 Kroone à 100 Dere=34³/₄ kop
 Weneraha.

R o o t s i j a N o r r a k u n i n g r i i g i d .

Kuldraha riigimaksuarweks. Skandinawia rahamaksu lepingu
 järele 1872 aastast arwab Rootsimaa kuldrahamaksuarwel
 1 kroone à 100 ööri. Norramaa arwab niijama 1877
 aastast 1 kroone à 100 ööri. Sellejärele on nad Taani

ja Rootsi rahadega ühejuguised, Kuldraha: 20, 10 ja 5 kroonerahad ja tukatid. Hõberaha: 2, 1, $\frac{1}{2}$ (=50 Öere), $\frac{1}{5}$ (=40 öere), $\frac{1}{4}$ (=25 öere) ja $\frac{1}{10}$ kroonerahad (=10 öere). Pronks mahetuseraha: 5, 2 ja 1 öere. 1 kroone=100 öere=34 $\frac{3}{4}$ kop. Weneraha.

Hollandi kuningriik.

Kuldraha riigimaksuarweks aastast 1877. Kuldraba: 10 kuld-
narahad (tientjes). Kauplemiseraha: liht ja doppelt dukatid.
Hõberaha: 2 $\frac{1}{2}$ kuldnat (riikstaaler), 1 ja $\frac{1}{2}$ kuldjarahad,
25, 10 ja 5 Cents rahad. Waskrahad: 2 $\frac{1}{2}$, 1 ja $\frac{1}{2}$ Cent.
1 Hollandi kulden=100 Cents=52 kop. Weneraha.

Portugali kuningriik.

Kuldraha riigimaksuarweks. 1854 aasta seaduse järele ar-
watakse „reis“ järele. 1855 aastast kuldraha arwel 1000
reis=1 milreis ja 1000 milreis=1 Conto de Contons=1000
Contos. Kuldraha: 10 milreis raha (Caroa ehk kroone), 5,
2 ja 1 milreis. Hõbewahetuseraha: 5 Teston rahad (500
reis) niisama 2, 1 ja $\frac{1}{2}$ teston rahad. Waskraha: 20, 10
ja 5 reis. 1 milreis=1000 reis=1 rubla 40 kop. Weneraha.

Türgiriik (Europa s)

Kuldraha riigimaksuarweks. Piaster=40 para à 3 asper
(ehk 100 Cents), kelledest 110=1 nael stärlingit on. Uuemal
ajal jaotatakse piastert 100 Centi. Suurematel maksudel
arwatakse kottidega (tis ehk keser). Tõelikult maksuarweks
on kuldpiaster. Kuldrahad: 500 piastrerahad, 250 piastre-
rahad, Türgi lira ehk medschidin, juulik 100 livreft, pooled
ja weerendid 50 ja 25 piastre kaupa. Hõberahad: $\frac{1}{2}$ 1, 2,
5, 10 ja 20 piastrelised (järimlik, gersch, illik, beschlik,
oelik, medschidin). Waskwahetuseraha: 5, 10, 20 ja 40 pa-
ra. 1 piaster=40 para=100 Centi=5 $\frac{1}{2}$ kop. Weneraha.

Praegused Ahwrika riikide jooksu rahad.

1 Abesjinial ehk Habeschil ei ole oma raha. Maria
Theresia taaler on pea jooksu rahaks. Ber (ka kersh) nime-
tatud =20 riigipiastert. Peale selle on veel wanemad hispania

hõbe piästred jookšus, ka tukat ehk Zehine, mitetaliks nimetatud.

Endisel ajal oli jellel maal ise oma raha. Kuldraha „derime“ ja hõberaha „neguz“ kujutavad esimesel poolel teisrinime ja auunime, tagumijel poolel risti.

2) Egiptuse maa rahad on niisama kui Türgimaal.

3) Algeria s on Prantjuse maa raha jookšmas.

4) Guinea s ja Senegambias nii kui Inglismaal.

5) Kapimaal on Inglismaa ja muu raha jookšmas.

6) Madagaskaris, 5 franki kujuline raha „faranja“

7.) Marokos on rahatalitus korratud olekus, ning mitme ja mitmejugušed rahad jookšmas.

8.) Tripolis on oma peenike wahetuse raha. Kauple-
mises aga prantjuse, italia ja türgi raha.

9.) Tunijes on oma piästrete järele arwatnd raha.

10.) Zanzibaris arwatakse põhja amerika dollaride järele.

Praegused Aasia riikide jookšu rahad.

Annamis (Kambodja), Lõunedhtu arabias, Birmas, ja Hiinas walitseb kauplemises wäljamaa raha. Oma raha on ainult wahetamiseks (s. o. peenike raha).

Japanis on enesel kuld ja hõberaha olemas.

Hommikuindias: Britannia, Hollandi, Prantjuse ja Portugalia asumaades on mitmetšeltši raha jookšmas.

Pärjias on kuldraha riigimaksuarweks. Pääle jelle hõbe ja wafš raha. Siamis ja Turkestanis on oma raha.

Amerika rahad.

Endised amerika elanikud, jaiwad europlaste siina tulekuga, kes oma maa rahajid kaasa tõiwad, pärisrahaga tutvustatud. Seesamma lugu oli ka Inglismaa ajunikudega, kuni kuningas Georg I. 1724 aastal nende tarwis ijeäranis ra-

hakoja Inglismaal ajutas. Põhja Amerika iseiseiswuse hako-
tusega, hakati aastal 1785 oma raha lööma ja nimelt kuld-
raha: eagle (kull) 43 marka wäärt. Ka $\frac{1}{4}$ ja $\frac{1}{2}$ juuruses.
Hõberaha: dollar (taaler) 4 marka wäärt; niisama $\frac{1}{2}$ doll-
ari, dimes (34 penni wäärt) ja $\frac{1}{2}$ dimes. Wask raha: Cent
(4 penni wäärt), ka $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ ja $\frac{1}{10}$ Cent (wiimseid läks
1000 tükki ühe dollari pääle). Ühentatud priiriikide rahad
on wäga ilustasti löödud. Wanemad rahad kujutawad priiuse
jumalust, lahtiste juukstega. Pärastpoole kübaraga kaetult,
kus peakohas sõna „liberty“ (priius) lugeda oli. Kuld ja
hõberahade tagumisel poolel on lahtiste tiivadega kull, noka
wahel paela hoides, mille peal sõnad „pluribus unum“
seisawad. Kulli paremate küünte wahel on noolipundar,
pahemates lorberioks (ehk ümberpöördukt). Kulli rinna peal
paistab jüdamekujuline risti jaotatud kilp, kuue ülesse-
poole minewa palgiga. Tagumise poole wõrukirjaks „United
States of America“, kuna esimesel poolel tähekesest waa-
nik, mis ühentatud priirikisid tähentab, leida on. Wanema-
tel rahadel on rahawäärtus ääre peal. Uuematel kulli kaju-
tuse all. Wask rahadel paistab ta tagumisel poolel olewast
loorberi waanikust. Keisk-ja lõuna-amerika riikides tuliwad
niisamajugused olekud raha asjus ette. Alustuses oli Hispa-
nia ja Portugalia raha jooksus, siis aga löödi ema maadel
ajumaade tarwis raha.

Maade ja riikide järele jaotades on uuemal ajal löö-
dud Amerika rahad järgmised:

A. Põhja Amerika.

Ühis riikide rahad: Enne 1783 aastat arwati Põh-
ja Amerikas naelade järele à 20 shillingit á 12 pence. Alas-
taft 1837 olewal dollaril on 100 Cents. 1853 aastani
oli kuld, 1878 aastast kuld-ja hõbe-raha riigimaksuarweks.
Kuldrahad: 1, $2\frac{1}{2}$, 5, 10 ja 20 dollari rahad. (Wiimseid
nimetatakse doppelt eagles), 10 dollarilisi nimetatakse eagles,
5 dollarilised on pooled eagles. Hõberahadeks on: Trade-
dollars (kauplemise dollarid), $\frac{1}{10}$ = 10 Cents, $\frac{1}{5}$ = 20 Cents,

$\frac{1}{4}$ ja $\frac{1}{2}$ dollarirahad 25 ja 50 Cents'kaupa. Wäsk ja nikel raha: 5, 3 ja 1 Cents'rahad. Pronks' rahad: 2 ja 1 Cents'rahad. 1 dollar=100 Cents=1 rubl. 30 kop. Weneraha.

Mehiko priirigi rahad: Rodufels rahaks on piaster ehk pejo (pejo duro, pejo fuerte) kellel 100 Centavos (ehk kellel 8 reali à 4 cuartillos ehk 12 grano). Piasteril on dollari rohke wäärtus. Kuldraha: 16 Pejoraha (1 onza), 10 pejoraha (1 hidalgo), 5, $2\frac{1}{2}$ ja 1 pejo raha. Piaster ehk pejoduro, ka $\frac{1}{2}$ pejo (medio pejo) ehk liht toston=50 Centavos, $\frac{1}{4}$ pejo ehk liht pejela=25 Centavos, $\frac{1}{10}$ pejo ehk decimo=10 centavos, $\frac{1}{20}$ pejo (medio decimo) =5 centavos ja wäsejt: 1 centavos rahad. 1 Pejo=100 centavos=1 rbl. 37 kop. Weneraha.

B. Keskk Ameerika.

Wabadmaad: Guatemala, San Salvador, Costa-Rico ja Honduras, arwawad Mehiko rahade järele. Piaster ehk uus pejo=100 centavos (ehk 8 reali à 2 medios ehk 4 cuartillos ehk 12 granos. Dhtuindia ja artel on peamaksumarahaks enamasti piaster, iseäranis Cuuba jaarel. Inglise Jamaica jaarel arwatakse inglisk naelte järele. Teiste jaarte peal mitmesugused rahad jooksmas.

C. Lõuna Ameerika.

Venezuela priiriigi raha: Bolivaros=100 centavos.

Columbia (Uus-granada) raha: Peso de oro (ehk columbiano).

Ecuadori raha: Sucre (pejo)=100 Centavos.

Peru raha: Peso ehk piaster=100 Centimos kauplemises.

Bolivia raha: Pesos, bolivanos nimetatud=100 Centimos.

Chileraha: Riisama peso ehk piaste=100 Centavos.r

Argentina: Kuldrahamaksumarwe. Pesos fuertes ehk piaster.

Uruguay: Kuldrahamaksumarwe: Pesos nacionales (piaster) à 100 centesimos.

Paraguay: Paberirahamaksuarwe. Riisama pesos fuertes (piaster) á 100 centavos (8 reali á 4 cuartillos).

Brasília: Reizriiugi ajal oli põhjusrahaks rei ehk real. Edelikult arwatakse milreis (Conto de Reis) järel nii kui Portugalias.

Guiana asumade rahad: Britti Guiana s: Gurds (dollar) á 100 Cents.

Prantsuse Guiana s: Öhtuindia frank á 100 Centimes (ehk 20 sous), mis wähemwärtuslijed on kui ema maal.

Hollandi Guinea s: hollandi fulden á 100 Cents.

IV Peatük.

**Tähtsamate üksikuterahadel kirjeldus, wane-
mast ajast kuni praeguse ajani.**

Bracteat: (Sõnes=ehk plekist-raha). Jääraniis põhja-
jakkamaadel kuni 15 aastajani õhukejest plekist, ühe poole
kirjadega löödud rahad. Muijal kestjivad nad kuni 17 aas-
tajani.

Cent. Wäikene raha nendes maades, kus künnen-
dik süstem walitjeb. Sellejärele on cent 100 oja kusgil
riigis tarwitawast arwerahast. Hollandis arwatakse fuldna
peale, Põhja Amerika ühisriikides dollari peale 100 Centi.
Italiaalased nimetawad oma 100 jagu lirest „Centisimi“.
Prantslased ja Schweitslased omast frankist „Centimes“.
Hispania ja Lõunaameriklased 100 jagu omast piastrest
Centavo“ j. n. e.

Conto de reis: Umbes million reis. Portugalia ehk
Brasília raha järele 1000 milreis wäärt ehk 1400 rubla
Weneraha.

Dareikos: (daricus) Pärsia kuld= künningaraha 6 ja 3
aastajast enne Kristuse sündimist.

Denar. (Denarius) Rooma priiriigi raha. Hõbedast 269
a. e. Kr. j. löödud. 207 aastast e. Kr. j. ka kuld denarid
10 hõbedenari wäärtuses. Wäga tuntud raha.

Dollar. (Saksa taalrest) Põhja Amerika ühis riikide arweraha kuld ja hõbedast. Mufasti löödud.

Drahma: Ennemuistne kreeka hõberaha mitmes väärtuses. Dukat: 12 aastajaja teijelpoolel Italias löödud kuldraha. Pärast kõigi Europa riikide poolt järel löödud.

Floren (Florens) Italiakeeli: Fiorino, prants. f: Florin. Die-ehk lilia-kuldnaks nimetatud, sest et kõigeenne Florentsi linnas löödud jai, ja selle linna wappi, liliat kandis. Mlustuseks, 1252 a. oliwad nad puhtast kullast löödud. See raha leidis peagi lugupidamist ning jai teistest maadest järel aimatud.

Frank ehk franc: Prantsusemaa hõberaha. 1803 aastast arwerahaks rahasistemis. 1830 aastast Belgias, 1850 aastast Sweitsis, 1866 Donauwürstiriikides, 1867 a. Kreeka maal ja 1871 aastast Hispanias maksmas. Italias nimetatakse franki „Lira nouwa“ ehk „lira italiana“. Kreekamaal „dragma“, Hispanias „peseta“ ja Donauwürstiriikides „lew“ ehk „piaster“. Franki jaotatakse 100 jaosse, mida Belgias, Prantsusemaal ja Schweitsis „Centimes“, Italias ja Italiaschweitsis „centisimi“ ja Saksa-schweitsis „rappen“ nimetatakse.

Kross: Krossideks nimetadi kõiki endisid pakjusid rahasid mis bracteati ehk õõnesrahade wastuolekuks oliwad. Sfimesed krossid wiist aastal 1300 löödud. Nende väärtus oli mitmesugune, mitmesuguste nimetustega ning nad lagunesiwad kaugele laiali.

Kulden „Urwe-ja ka päris-raha mitmesuguses väärtuses. Kullast ja hõbedast, keskajal löödud rahad.

Ropik: 16 aastajajast Wenemaal tarwitataw raha. Mlustuseks oliwad hõbekopitud, Joan IV Hirmsa ajast 1533 kuni 1704. Kauplemitseks oli neil hollandi stiveritega ühine väärtus. Wäljamaalastelt wõeti neid wastu esimoki ette 50 tükki ja tukati ette 100 tükki. Praeguse rahaga kõrwu seades tuleb wälja et nad ennemalt 3 kop. maksiwad. Raskuse muutusega, muudeti ka rahade nimetused. Ratsjaniku kujutus odaga wõdi piigiga (съ копейкѣ] andis rahale „kopeika“ nimetuse.

Kreutjer: Väike hõberaha 13 aastajal, Tirolis löödud. Pärastpoole ka Saksamaal. Kus kuldnaraha arwe-rahaks oli, jääl oli kreutjer wahetuserahaks.

Maria-Theresia-taaler: Weel praegugi Austria riigi poolt Ahwrika kauplemiseks löödawad hõberahad. Nad kujutawad keiserina Maria-Theresia kuju ja aastaarwu 1780. Mitmetel Ahwrika sugu arudel on see raha tarwitusel. 1 Maria Theresia-taaler=5 franki 25 C.=1 Rbl. 30 f. W. r.

Mark. Kulla ja hõbeda raskuse määruis. Segamata kuld ja hõbe nimetatakse „puhas mark“. Mark on Saksamaa arweraha. Üks nael puhast kulda ehk 500 grammi annab 1395 marka. Kullast liiuakse 5, 10 ja 20 marka-rahafid. Hõbemargad 5, 2. 1 ja $\frac{1}{2}$ marka on wahetuse-rahaks, ning on alla metalli wäärtust löödud.

Medalje: (prants. f. medaille, ital. f. medaglioni). Nii kui kord juba nimetatud, waatuseks, meeldetuletuseks ja mälestuseks löödud. Harilikult ei ole medaljed jooksu rahaks löödud, sest nad peawad aruldasi sündmusi ehk tähtsaid isikuid meelde tuletama. Enamasti on nad wõiduslikumalt walmistatud kui lihtne raha. Suuremaid medaljesid, nimetatakse „medaljonid“. Alustuses walati neid, alles pärast poole lõigati ja löödi neid. Kuulsad ja tähtsad on juured wanaaegsed rooma keisrite medaljed. Pärastpoole kadus suurte rahade löömise kunst ära ning kestis rohkem 1000 aastat. 14 aastajal edenes Italias stempli lõikamise kunst uuesti, mida tihtised paapstide medaljed tunnistawad.

Korjajad jaotawad medaljesid awalikudeks- ja era-mälestuserahadeks. Esimesed jaiwad walitjuse poolt tähtjate riigiolekute meeldetuletuseks; wiimased, üksikute isikutest eraringkondades ettetulewate juhtumiste mälestuseks löödud. Wiimaseid löödi wahesel armul ning nad on siis wäga aruldased. Weel jaotatakse medaljesid wanemateks (15 ja 16 aastajast) ja uuemateks. Iseäralist tähelepanemist leiab medaljede löömise olek. Kõigisuuremas wäärtuses seisjawad italia kunstnikud. Nad on ilusaid paapsti medaljesid soetanud. Siis järgnewad prantslased ja sakslased. Wäga tähtsad ja

ilusjad on ka pärast neid aegajid löödud Wene medaljed. Mõnedel medaljedel on juba nende iseäralise juuruse pärast rohke väärtus, iseäranis, kui kullast löödud on. Nendest juurtest, aruldastest ja kallitest medaljedest võib erakorjaja ainult kopiaid muretseada (ja neidki tihti pääle, juure waewaga), kuna uuema aja waatuse- ja mälestuse-rahad, mida tihti alamwärtuslisest metallist (tina, wass, nickel) walmistatakse, kergema waewaga neid võimalik jaada on. Wõidustundjad laidawad õigusliselt medaljede wigurite, kujutuste ja kirjade rohkest. Wanemate antik rahade kaunis lihtsus ja tõsine ilu peaks ka uuematel medaljedel eesmärgiks olema.

Penny (paljus: pence) Wäikene inglisk wahetus raha. Efiteks oliwad ainult hõbe, siis wass ja pronks pennid. Puhtasti löödud raha.

Penn! penning (Pfenning). Mitmesuguses wäärtuses ja olekus, Saksamaa raha olekus.

Piaster: Italia sõnast piaster (metall ehk hõbe lapike) ka Hispania ja Lõuna Amerika peso nimetud. Et teda alustuseks neljakandiliste hõbe lapikeste kujul löödi, siis nimetadi seda raha sellepärast nõnda. Ka Hommikumaal ja Türgiriigi mõju all olewates maades jai se nimetus tarwitatud.

Rubla: Enne Joan Hirmsja hõbekopikuid, hõbelattidest löödud ja aramärgitud hõberahad. Keiser Peeter Suure ajast enamasti ilusasti löödud hõberaha=100 kopikut.

Sekel: (siclos) Hebreu rahwa kauplemisel ja, nende koduses elus tarwitusel olew hõbeda raskuse nimetus, feni kuni löödud raha weel ei olnud. Teda tarwitadi ka maajuurwe rahaks mitmete asjade määramise juures. Hebreu talenti arwati 3000 sekelt. Raske on Hebreu sekeli tõsist wäärtust aramäärata. Nõnast 142 e. Kr. jündimist löi Juuda würst Simon terwe, poole ja weerand sekeli rahajid.

Stärliug: Inglise-maa arweraha.

Taaler: prants. f: ecu, ingl. f: dollar, ital. f: talero, rootsi. f: daler. Selle nimega nimetadi kõiki rahajid, mis

üle 1 loe kaalusiwad. Hakatusjeks oli taaler saksa maksuarweks. Mitmetel aegadel ja mitmetest riikidest järeloomatud, niid aga mitte enam arwerahaks tarwitatud.

Lisa.

Sihiti leitakse suuri wanaraha kogusi maa jeeft, mis wististe endistel sõja aegadel sinna ärapeidetud jaiwad. Nii leiti juwel 1898 a. Belgorodi jaama lähedal—Kursk—Harfowi raudtee juures, mitte wäga sügawalt maa jeeft, kaks jami potti, Boris Godunowi (1598—1605) aegsete hõberahadega täidetud. Nendest rahadest oliwad mõned ümmargused, mõned kolmekandilised; enamasti kõi wõidusaatja Georgi kujutusega. See leidus 10 naela raske, jai arheologia komisjonile Peterburi ära antud.

Väänemaal, Martna kihelkonnas, Wäike—Kõudes, leidis kewadel 1898, keegi talupoeg rentnik, endise furnuaja lähedal uut maad kundes, umbes $1\frac{1}{4}$ jala sügawuses suure humiku hõberaha. Seal ei leitud mingisugust riista woi nõu, waid rahad oliwad tafase pae kiwi peal. Ümberringi oli paks kord süsa. Suurema osa sellest leiust rohkem 2000 tükki $5\frac{1}{2}$ naela kaalu järele jai mõisaherra oma kätte. Need rahad oliwad kõi endiste Liwi wäeülemate (Heermeister) (1483—1561) aegadest. Kewadel 1899. jaiwad need rahad Tallina kubermangu renterei hoiu all, kust neid Tallina Prowintzial museumi poolt kord korralt uurimiseks wälja wõetakse.

Endisel „Gesti Kirjameeste seltsil“ oli ka kaunis kogu wana rahasid, mis seltsi lõpetamise komisjoni otsuse järele „Dpetud Gesti seltsi“ (Gelehrte Ehstnische Gesellschaft) omanduseks jaiwad. Dpetud Gesti seltsi, ajalehtedes ilmunud arwude järele oli selles kogus: 841 hõbe ja 3169 wass, pronks ja mõned nikel rahad ja 133 mälestuseraha, mängumarki ja teija wäärtujeta järelokutusi. Rohkem wäärtuslijest

osajst — hõberahadest — oli 298 tükki endisid kodumaa rahafid, milledest 5 endist Tartu raha iseäraliist tähelepanemiist leiawad, jesi et nendest kahte raha, Dpetatud Gesti feltsi kogus weel olemas polnud. Pola hõberahafid oli 174 tükki, enamasti 16 aastafajast siis weel 164 rootsiaegseid, 17 aastafajast ja ainult 48 weneraha. 157 wäljamaaraha, nende hulgas mõned praegused jooksu rahad. Wasfrahadest oli 2045 weneraha, 666 rootsi ja 40 wanemaid pola rahafid, 365 wäljamaraha, aga nende hulgas ei olewat aruldasi olemas. Wanade hommikumarahade (kusichje) leiukohta ei olewat kahjuks teada.

Keiserina Elisaweta walitsuse ajal löödi Gesti ja Liwimaa tarwis 1756 ja 1757 aastal hõbedast: 2, 4, 24, 48 ja 96 kopiku rahafid. 1756 aasta rahad on kaunis aruldased.

Aastatel 1759-1762 löödi Preisimaal, wene sõjawägede jälle wiibimise ajal hõberaha: jolid, 1, 2, 3, 5, 18 krossilisi rahafid.

Aastal 1763-1781 löödi Koldwanis Siberi tarwis wasfraha.

Aastal 1771 löödi Moldau ja Wollahhei tarwis wasfraha.

Aastal 1787 löödi Keiserina II teekonnal Taurias (Krimmis) hõberaha. 2, 5, 10 ja 20 kopikalisi.

Aastal 1804-1833 löödi Grusia tarwis wasf ja hõbe, enamasti hõberaha.

Aastatel 1815-1841 löödi Poolamaa tarwis, kuld, hõbe ja wasfraha.

Aastast 1864 lüüakse Soomemaa tarwis, kuld, hõbe ja wasf raha. Soomerahaks on 1 mark=100 penni=25 kop. Weneraha. Soomemaa tarwis lüüakse: kuldraha 10 ja 20 markalisi. Hõberaha: 25 ja 50 penni ja 1 mark. Wasfraha: 1, 5 ja 10 penni.

Wäljamaa rahade tabel.

(Saaralaste kalender, muudetult 1898).

Rahad.

	Wene.		Prantsuse		Saksa		Inglise	
	Retall.	R. Kop.	Frankt.	Cent.	Mart.	Sten.	Schill.	Penni.
1. a Wene rubla	100		4	—	3	24	—	38
b. Soome 1 mark=100 penni.	25		1	—	—	81	—	9 ¹ / ₂
2. Prantsuse 1 Frank=100 Centimes	25		1	—	—	81	—	9 ¹ / ₂
3. Italia 1 Lire=100Centisimi	25		1	—	—	81	—	9 ¹ / ₂
4. Hispانيا 1 Pefeta=100 Centimos	25		1	—	—	81	—	9 ¹ / ₂
5. Schweizfi 1 Frank=100 Rappi	25		1	—	—	81	—	9 ¹ / ₂
6. Belgia 1 Frank=100 Centimes	25		1	—	—	81	—	9 ¹ / ₂
7. Greeka 1 drachma=100Lepta	25		1	—	—	81	—	9 ¹ / ₂
8. Serbia 1 Dinar=100 Para	25		1	—	—	81	—	9 ¹ / ₂
19. Rummenia 1 Lei=100 Bani	25		1	—	—	81	—	9 ¹ / ₂
10. Bulgaria 1 Lew=100 Stotniki	25		1	—	—	81	—	9 ¹ / ₂
11. Germania 1 Mark=100 Penni	25 ⁷ / ₈		1	—	—	81	—	9 ¹ / ₂
12. Britania Inglise 1 nael Sterl.=20 schillingit à 12 pence à 4 farthingis	30		1	23 ¹ / ₂	1	—	—	11 ³ / ₄
	6 30 ¹ / ₂		25	22 ¹ / ₆	20	43	20	—

Wäljamaa rahade tabel.

(Saaralaste kalender, muudetult 1898)

Rahad.

	Wene		Prantsuse		Saksa		Inglise	
	Metell.	Rop.	Grant.	Cent.	Mark.	Sfen.	Šhill.	Penni.
13. Austria Ungria 1 Krone=100 Sellaerit . . .	—	34 ³ / ₄	1 38 ⁷ / ₈	1 12 ¹ / ₂	1 12 ¹ / ₂	1 12 ¹ / ₂	1 11 ¹ / ₅	1 11 ¹ / ₅
Wahetusaraha kulden=100 kreutzerid . . .	—	52 ¹ / ₂	2 10	1 70	1 70	1 70	1 108	1 108
14. Dani 1 kroon=100 Döri . . .	—	34 ³ / ₄	1 38 ⁷ / ₈	1 12 ¹ / ₂	1 12 ¹ / ₂	1 12 ¹ / ₂	1 11 ¹ / ₅	1 11 ¹ / ₅
15. Norra-Rootsi 1 kroon=100 Döre . . .	—	34 ³ / ₄	1 38 ⁷ / ₈	1 12 ¹ / ₂	1 12 ¹ / ₂₀	1 12 ¹ / ₂₀	1 11 ¹ / ₅	1 11 ¹ / ₅
16. Hollandi 1 Gulden=100 Gents . . .	—	52	2 08	1 68 ⁷ / ₁	1 68 ⁷ / ₁	1 68 ⁷ / ₁	1 107	1 107
17. Portugalia 1 Milreis=1000 reis . . .	1 40	5 60	— 23	4 50 ¹ / ₂	4 50 ¹ / ₂	4 50 ¹ / ₂	4 5 ¹ / ₄	4 5 ¹ / ₄
18. Türgi 1 Piafter=40 para . . .	—	05 ¹ / ₂	— 23	— 13 ¹ / ₂	— 13 ¹ / ₂	— 13 ¹ / ₂	— 2 ¹ / ₁₀	— 2 ¹ / ₁₀
19. Põhja Amerika 1 dollar=100 Gents . . .	1 30	5 16	5 16	4 28	4 28	4 28	4 401	4 401
20. Mehsiku 1 Pejo=100 Centavos . . .	1 37	5 43	5 43	4 40	4 40	4 40	4 3 ² / ₃	4 3 ² / ₃
21. Australia 1 nael Sterling . . .	6 30 ¹ / ₂	25 22 ¹ / ₂	25 22 ¹ / ₂	20 43	20 43	20 43	20 —	20 —
22. Brasilia 1 Milreis=1000 Reis . . .	71	2 83	2 83	2 29 ¹ / ₄	2 29 ¹ / ₄	2 29 ¹ / ₄	2 20	2 20

No.	Name	Age	Marriage		Children		Remarks
			Year	Place	No.	Sex	
1	John Smith	35	1880	London	2	1M, 1F	...
2	Mary Jones	30	1885	London	3	2M, 1F	...
3	James Brown	38	1882	London	1	1M	...
4	Elizabeth White	32	1888	London	4	2M, 2F	...
5	Robert Black	40	1881	London	2	1M, 1F	...
6	Anna Green	28	1890	London	3	2M, 1F	...
7	William Grey	33	1886	London	1	1M	...
8	Charlotte King	37	1883	London	2	1M, 1F	...
9	Thomas Lee	31	1889	London	3	2M, 1F	...
10	Isabella Hall	29	1891	London	1	1F	...
11	George Young	36	1884	London	2	1M, 1F	...
12	Frances Wood	34	1887	London	3	2M, 1F	...
13	Richard Hill	39	1880	London	1	1M	...
14	Emily Scott	27	1893	London	2	1M, 1F	...
15	Henry Adams	42	1878	London	3	2M, 1F	...
16	Lucy Baker	25	1895	London	1	1F	...
17	Edward Clark	38	1882	London	2	1M, 1F	...
18	Martha Evans	32	1888	London	3	2M, 1F	...
19	John Foster	40	1881	London	1	1M	...
20	Elizabeth Grant	28	1890	London	2	1M, 1F	...
21	William Harris	35	1885	London	3	2M, 1F	...
22	Charlotte King	31	1889	London	1	1F	...
23	Thomas Lee	37	1883	London	2	1M, 1F	...
24	Isabella Hall	29	1891	London	3	2M, 1F	...
25	George Young	36	1886	London	1	1M	...
26	Frances Wood	34	1887	London	2	1M, 1F	...
27	Richard Hill	39	1880	London	3	2M, 1F	...
28	Emily Scott	27	1893	London	1	1F	...
29	Henry Adams	42	1878	London	2	1M, 1F	...
30	Lucy Baker	25	1895	London	3	2M, 1F	...
31	Edward Clark	38	1882	London	1	1M	...
32	Martha Evans	32	1888	London	2	1M, 1F	...
33	John Foster	40	1881	London	3	2M, 1F	...
34	Elizabeth Grant	28	1890	London	1	1F	...
35	William Harris	35	1885	London	2	1M, 1F	...
36	Charlotte King	31	1889	London	3	2M, 1F	...
37	Thomas Lee	37	1883	London	1	1M	...
38	Isabella Hall	29	1891	London	2	1M, 1F	...
39	George Young	36	1886	London	3	2M, 1F	...
40	Frances Wood	34	1887	London	1	1F	...

THE NATIONAL BUREAU OF VITAL STATISTICS
 U.S. DEPARTMENT OF COMMERCE
 WASHINGTON, D.C.

II Jagu.

**Weneriigi walitsejate walit-
suse ajad, riigi aruldased
(рѣдкія) rahad, rahatoja ni-
metused ja mõned teated
wasfraha löömise muutustest.**

Weneriigi walitsejad 1505 aastaga alustades.

Moskwa Jarid:

- Wasilii Joanowitsh wal. 27 okt. 1505.—4 Dets. 1533.
 Joan IV Hirnus " 6 Dets. 1533.—18 Märts 1584.
 Feodor Joanowitsh " 18 Märts. 1584.—7 Janr. 1598.
 Boris Godunow " Febr. 1598.—15 Apr. 1605.
 Feodor Borisowitsh " 15 Apr. 1605.—10 Juni 1605.
 Wasilii Schuiskii " 20 Mai 1606.—2 Sept. 1612.
 Mihail Feodorowitsh Romanow wal. 21 Febr. 1613.—13 Jul. 1645.
 Aleksei Mihailowitsh, wal. 13 Jul. 1645.—29 Jan. 1676.
 Feoder Aleksejewitsh, wal. 1676—27. Apr. 1682.
 Joan V Aleksejewitsh*), wal, 27 Apr, 1682—29. Jan. 1696
 Peter I. Aleksejewitsh Suur, wal. 27 Apr. 1682.—28. Jan. 1725

Weneriigi Reisirid:

- Peter I. Aleksejewitsh Suur, wal. 22 Okt. 1721.—28 Jan. 1725
 Ekaterina I. Aleksejewna, wal. 28. Jan. 1725.—7. Mai. 1727.
 Peter II. Aleksejewitsh, wal. 7 Mai. 1727.—19. Jan. 1730.
 Anna Joanowna, wal. 4 Febr. 1730.—17. Dkt. 1740.
 Joan VI. Antonowitsh, wal. 17. Dkt. 1740.—24. Now. 1741.
 Elisaweta Petrowna, wal. 24. Now. 1741.—25. Dets. 1761.
 Peter III. Feodorowitsh, wal. 25. Dets. 1761.—28. Jan. 1762.
 Ekaterina II. Aleksejewna Suur, wal. 28. Jun. 1762.—6. Now.
 1796.
 Paul I. Petrowitsh, wal. 7. Now. 1796.—12. Märts. 1801.
 Aleksander I. Pawlowitsh, wal. 12. Märts. 1801.—19. Now. 1825.
 Nikolai I. Pawlowitsh, wal. 14. Dets. 1825.—18. Febr. 1855.
 Aleksander II. Nikolajewitsh, Wabastaja, wal. 19. Feb. 1855.
 —1. Märts. 1881.
 Aleksander III, Aleksandrowitsh, wal. 2. Märts. 1881.—20. Dkt.
 1894.
 Nikolai II. Aleksandrowitsh, walitseb 21. Dkt. 1894. aastast

*) Joan ja Peter Aleksejewitsh walitsewad seltsis; nende alaeal walitsetes nende asemel Tsaritsa Sohwia Aleksejewna riiki 23. Maist 1682—1. Sept. 1689,

Списокъ рѣдкихъ монетъ Россійской Имперіи съ 1762 года.

(Изданія Великаго Князя Георгія Михайловича о русской нумизматикѣ.)

Weneriigi aruldaaste rahade nimetiri.

Мѣдныя монеты. Waſſ rahad.

Полушки ($\frac{1}{4}$ коп.): 1765 (Ем.), 1768 (безъ буквъ), 1773 (Ем.), 1775 (Ем.), 1781 (Км.), 1782 (Км.), 1783 (Км.), 1784 (Км.), 1785 (Км.), 1786 (Км.), 1787 (Км.), 1788 (Км.), 1789 (Ам.), (Км.), 1790 (Км.), 1791 (Км.), 1792 (Км.), 1793 (безъ б.), (Км.), 1794 (Км.), 1795, и 1796 (безъ б.), 1797 (Км.), (безъ б.), 1798 (Км.), 1799 (Км.), 1800 (Ем.), (Км.), 1801 (Км.), 1803 (Км.), 1806 (Км.), 1808 (Ем.), (Км.), 1809 (Км.), 1810 (Км.), 1839 (см.), 1845 (см.), 1846 (см.), 1849 (ем.), 1849 (спм.), 1850 (вм.), 1855 (ем. Ник. I.), 1858 (ем. НВ.), 1859 (ем. нов. образц.), 1860 (вм. нов. о.), (ем. нов. о.), 1866 (ем.), 1867 (ем.), 1867 (ем. нов. о.), 1871 (Спб.), 1876 (ем.), (1894. Спб.), (1897 (Спб.),

Деньги ($1/2$ коп.): 1763 (безъ б.), 1765 (Ем.), 1771 (безъ б.), 1774 (Ем.), 1781 (Км.), 1782 (Км.), 1789 (Км.), 1790 (безъ б.), 1791 (безъ б.) 1791 (Км. съ двойными кольцами.), 1792 (безъ б.), 1793 (безъ б.), 1794 (безъ б.), 1796 (безъ Св. Георгія.), 1797 (безъ б.), (Км.), 1798 (безъ б.), (Ам.), (Км.), 1799 (безъ б.), (Км.), 1800 (безъ б.), (Ем.), (Км.), 1801 и 1802 (также всѣ.), 1803 (Км.), 1804 (Ем.), 1806 (Км.), 1808 (Ем.), (Км.), 1809 (Км.), 1810 (Км.), (1810 нов. обр., (Ем. нм.), (Ем.), (Спб. фг.), 1811 (Ем. иф.), Км. пб.), 1812 (Км. ам.), 1813 (Ем. нм.), (Км ам.), 1814 (Км. ам.), (Спб. пс.), 1815 (Ем. н м.), (Км. а м.), 1817 (Км. а м.), 1823 (Км. а м.), 1828 (Спб.), 1840 (безъ б.), 1847 (См.), 1848 (M. W.), 1849 (Спм.), (ем.), 1865 (ем.), 1866 (ем.), 1867 (ем.), 1867 (нов. обр.), (ем.), 1871 (Спб.), 1876 (ем.), (1894, 1896.)

Копѣйки: 1763, 1763 (Ем.), 1764 (Спм.), 1765 (Ем.), 1766 (Спм.), 1767 (Спм.) (м. м.), 1770 (Км.), 1793 (Ем.) 1 795 (м.м.), 1796 (безъ св. Георгія.), 1797 (безъ б.), (Км.), 1798 (безъ б.), (Км.), 1799 (безъ б.), (Км.), 1800 (тоже), 1801 (Км.), 1802 (всѣ, разн. сорт. рѣдк.), 1803 (Км.), 1804 (Ем.), 1806 (Км.), 1808 (Км.), 1809 (Км.), 1810 (безъ б.), (Км.), (съ вензелемъ), годъ надъ орломъ), 1810 нов. обр. (Ем. н. м.), (Км. п. б.), (Спб. фг.), 1811 (Ем. и. ф.), (Км. пб.), (Спб. пс.), 1812 (Км. а. м.) 1813 (Ем. н. и.), (Км. ам.), 1814 (Км. а. м.), (Спб. п. с.), 1815 (Ем. н. м.), (Км. а.м.), 1816 (Км. а. м.), 1818 (Км. А. М.), 1821 (Км. ад.), 1828 (Спб.), 1830 нов. обр. (Ем. фх.), (Ем.), 1831 (см.), 1833 (см.), 1834, 1835 и 1836 (тоже,) 1838 (Ем. на.), 1839 (см.), 1840 нов. обр. (безъ б.), 1849 (Спм.), (ем.), 1850 (вм.), 1854 (ем. Алекс. II.), 1856 (вм. Ник. I.), 1867 (ем.)

2 Копѣйки (грошъ): 1763 (безъ буквѣ), 1765 (Ем.), 1766 (безъ б.), 1767 (безъ б.), (Мм.), 1774 (Ем.), 1776 (Спм.), 1779 (Ем.), 1788 (Тм.), 1789 (Мм.), (Ам.), 1790 (Ам.), 1791 (Ам.), 1793 (Ем.), (Ам.), 1794 (Ам.), 1795. (Ам.), 1796 (Ам.), 1797 (Ам.), 1799 (безъ б.), 1800 (безъ б.), 1801 (безъ б.), (Км.), 1802 (безъ б.), (Ем. съ меньшимъ орломъ, Км., съ портретомъ и съ вензелемъ всѣ рѣдки). 1803 (Км.), 1804 (Ем. и Км.) 1805 (Км.), 1806 (Км.), 1807, 1808, 1809 и 1810 (тоже.), 1810 (Leberecht f.), 1810 нов. обр. (Ем. нм.) (Км. п. б.), (Км. м. к.), 1811 (Ем. и. ф.), (Км. п. б.), 1814 (Спб. пс.), (Им.), 1818 (Км. А. Д.), (Спб.), 1819 (Км. д. б.), 1828 (Спб.), 1830 (Ем. ик.), нов. обр. (Ем. фх.), 1831 (Ем. фх.) 1840 (безъ б.), 1841 Спб. 1848 (M W.), 1849 (ем.), 1853 (вм.), 1855 (ем.). 1859 нов. обр. (ем.), 1860 (вм.), 1863 (ем. изъ никеля).

3 копейки: 1840 (безъ буквъ), 1842 (см.), 1848 (мW.), 1849 (Спм. и ем.), 1859 нов. обр. (ем.), 1860 (вм.), 1865 (ем.),

4 копейки: 1796 (безъ буквъ.)

5 копѣекъ: 1763 (безъ буквъ.),

1764 (Спм.), 1765 (безъ б.), (Ем. рисунокъ орла.

(См. Riigi kulli kujutus.

гораздо тщательнѣе, подь орломъ малые буквы Ем.,
palju ruhtam, kulli all weitejed tähed e. m.,

вокругъ всего зубчатый ободокъ.), (Ем. крестикъ
ümberringi terawõtstefujuline wõru.), (ем. Rist

на державѣ меньше, и подь орломъ буквы Ем. мень-
riigi õuna peal weiksem ja kulli all tähed E. m. weiksemad,
ше, буквы надписи иной формы.); (Ем., Подь орломъ
pääkirja tähed teistjuga.) (См. Riigikulli all

буквы Ем., нѣсколько крупнѣе, а крестъ на державѣ
tähed См.wähe suuremad, aga rist riigi õuna peal kõigi
большой величины, шрифтъ надписи на лентѣ дру-
pooled suurem, kiri lindi peal
гаго рисунка).

teistfujuline.

1766 (Спм.) 1767 (Мм.), (Спм.),

(См); 1781 (Спм.), 1787 (Ем. разные.), (Км.), (безъ
б.), 1788 (Тм.), 1789 (Мм.), 1790 (Км. разные,) 1791
(безъ б.), (Ем. разные), (Км.), 1792 (Км.), 1793 (Км.),
(безъ б.), 1794 (Ем. разные), (Км.), 1795 (Км., Ам.
и Мм.), 1796 (Км.), 1808 (Ем.), 1810 (Км.) 1830 нов.
обр. (Ем. и Ем. фх.). 1831 (Ем.), 1837 (Ем. фх.), 1839
(см.), 1849 (Спм. и ем.), 1850 (вм.), 1858 нов. обр.),
1859 нов. обр.), (ем.). 1878 (Спб. нѣ.)

10 копѣекъ: 1796 (гладк. гуртъ), (гуртъ сѣткой)
1830 нов. образца. (Ем. и Ем. фх.), 1831 (см.), 1839
(См.), 1871 (изъ никеля).

1 рубль: 1770 и 1771 Сестрорецкаго Монетнаго
двора.

Серебрянныя: Фöбетаһад.

1762. 1 рубль. Спб. я. и.
1 рубель Спб. а. ш.
1763. 5 коп.
20 коп. Спб.
1764. 10 коп.
10 коп. Спб.
20 коп. Спб.
1765. 10 коп. Спб.
20 коп. Спб. (тi.)
 $\frac{1}{4}$ руб. (безъ б.),
1766. 10 коп.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. я. i.
1 руб. Ммд. аш,
1 руб. Спб. я. i.
1 руб. Спб. (безъ б. въ рукавѣ)
1767. 1 рубл. Спб. еi.
1768. 10 коп. Ммд.
20 коп. Спб.
1 руб. Ммд. аш.
1 руб. Ммд. еi.
1 руб. Спб. еi.
- 1770 1 руб. са.
1 руб. Ммд. дм.
1771. $\frac{1}{2}$ руб Спб. яч.
1772. 1 руб. Спб. яч.
1773. $\frac{1}{2}$ Спб. ол.
1 руб. Спб. яч.
- 1775 20 коп. Спб.
1 руб. Ммд. са.
- 1776 10 коп. Спб;
20 коп. Спб.
- 1777 10 коп. Спб.
15 коп. Спб.
 $\frac{1}{4}$ руб. Спб.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб.

1778. $\frac{1}{2}$ руб. Спб. ол.
1779. $\frac{1}{4}$ руб. Спб.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. ол.
1780. 15 коп. Спб. разные.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. из.
1781 10 коп. Спб.
15 коп. Спб.
20 коп. Спб.
1782 10 коп. Спб. {
15 коп. Спб. } разные.
20 коо. Спб. }
1783. 15 коп. Спб.
20 коп. Спб.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. мм. разн.
1 руб. Спб. мм.
1784 $\frac{1}{4}$ руб. Спб. яа.
1 руб. Спб. мм.
1 руб. Спб. ис.
1785. 20 коп. Спб.
 $\frac{1}{4}$ руб. Спб. яа.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. яа.
1786. 15 коп. Спб.
20 коп. Спб.
 $\frac{1}{4}$ руб. Спб. яа
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. яа. разн.
1787. 15 коп. Спб.
20 коп. Спб.
 $\frac{1}{4}$ руб. Спб. яа.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. яа.
1788. $\frac{1}{4}$ руб. Спб. яа.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. яа. разн.
1789. 1 руб. Спб. ак. разн.
1790. 20 Спб.
1791. 15 коп. Спб.
20 коп. Спб.

1791. $\frac{1}{4}$ руб. Спб. яа.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. яа.
1 руб. Спб. яа.
1792. 15 коп. Спб.
20 коп. Спб.
 $\frac{1}{4}$ руб. Спб. яа.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. яа.
1 руб. Спб. яа.
1793. 15 коп. Спб.
20 коп. Спб.
 $\frac{1}{4}$ руб. Спб. яа.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. ак.
1 руб. Спб.
1794. 15 коп. Спб.
20 коп. Спб.
 $\frac{1}{4}$ руб. Спб. Ак. | разн.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. Ак.
1795. 20 коп. Спб.
 $\frac{1}{4}$ руб. Спб. Ак.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. ак.
1 руб. Спб. ак.
1796. 20 коп. Спб.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. ис.
1 руб. (Carl Leberecht Jesit. въ рукавъ.)
1 руб. См. ан.
1 руб. См. фц.
1 руб. См. ом.
1 руб. БМ.
1 руб. Бм. ом.
1 руб. Бм. фц.
- 1 руб. съ орломъ и съ портретомъ.
1797. $\frac{1}{2}$ руб. См. мб.
1 руб. См. мб.
1798. $\frac{1}{4}$ руб. См. фц.
 $\frac{1}{2}$ руб. см. мб, (точка послѣ года.)

1798. 1 руб. см. ан.
1799. 5 коп. см. мб.
1/2 ру. см. фц.
1 руб. см. ан.
1810. 5 коп. см. ом.
1/4 руб. см. ан.
1/4 руб. см. ом.
1/4 руб. см. ом.
1/2 руб. см. мб.
1 руб. см. ан.
1801. 10 коп. см. фц.
1/4 руб. см. фц.
1 руб. см. ом.
1 руб.
1 руб. спб. ан.
1 руб. (съ портретомъ.)
1803. 10 коп. спб. ан.
1806. 1 руб.
1 руб. (съ портр.)
1807. 1 руб.
1 руб. спб. фг.
1808. 1/4 руб. спб. фг.
1809. 10 коп. спб. фг. безъ
точки послѣ 10.
1810. 10 коп. спб. мк.
1810. новаго оразца:
5 коп. спб. фг.
10 коп. спб. фг.
1/2 кон. спб. фг.
1 руб. спб. фг.
1811. 5 коп. спб. фг.
1812. 5 коп. спб. мф.
10 коп. См. мф.
1814. 1 руб. Спб.

1817. 10 коп. Спб. п. с.
1818. 1 руб. Спб.
1819. $\frac{1}{2}$ руб. Спб.
1820. $\frac{1}{2}$ руб. Спб. п. с.
1 руб. Спб. п. с.
1823. 20 коп. Спб.
1825. 10 коп. Спб. нг.
20 коп. Спб. нг.
1 руб. (Константинь I)
1 руб. Спб. нг.
1826. $\frac{1}{2}$ руб. Спб. пд.
1827. $\frac{1}{4}$ руб. Спб. нг.
1 руб. Спб. нг.
1 руб. (съ портретомъ.)
1828. 5 коп. Спб. нг.
20 коп. Спб. нг.
 $\frac{1}{4}$ руб. Спб. нг.
1829. 10 коп. Спб. нг.
1834. 15 коп. мв.
1835. $1\frac{1}{2}$ руб. (съ порт.)
1836. $1\frac{1}{2}$ руб. (съ порт.) ПУ.
 $1\frac{1}{2}$ руб. (съ порт.) РП. Уткинь
1837. 15 коп. мв.
1838. $\frac{3}{4}$ руб. нг.
 $1\frac{1}{2}$ руб. нг.
 $1\frac{1}{2}$ руб. мв.
1839. 5 коп. Спб. нг.
 $\frac{3}{4}$ руб. нг.
1 руб. Спб. пч.
 $1\frac{1}{2}$ руб. мв.
1840. $\frac{3}{4}$ руб. нг.
1841. 15 коп. нг.
15 коп. мв.
30 коп. мв.
 $\frac{3}{4}$ руб. нг.
1842. 5 коп. мв.

- 10 коп. Спб. нг.
10 коп. мв.
20 коп. Спб. ач.
 $\frac{1}{4}$ руб. Спб. ач.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. нг.
1 руб. Спб. нг.
1843. 20 коп. Спб. ач.
 $\frac{1}{4}$ руб. Спб. ач.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. ач.
1844. 20 коп. Спб. кб.
20 коп. мв.
 $\frac{1}{4}$ руб. мв.
1845. $\frac{1}{2}$ руб. съ портр.
1 руб. съ портр.
1846. 20 коп. мв.
1847. $\frac{1}{2}$ руб. Спб. па.
1848. $\frac{1}{4}$ руб. Спб. ні.
1852. 5 коп. Спб. ні.
10 коп. Спб. ні.
20 коп. Спб. ні.
 $\frac{1}{4}$ руб. Спб. ні.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. ні.
1 руб. Спб. ні.
1854. 10 коп. мв.
1855. 10 коп. мв.
1 руб. Спб. ні.
1857. 20 коп. мв.
 $\frac{1}{4}$ руб. мв.
1858. 5 коп. Спб. фб.
10 коп. Спб. фб.
20 коп. Спб. фб.
 $\frac{1}{4}$ руб. Спб. фб.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. фб.
1 руб. Спб. фб.
1859. 5 коп. безъбуквъ.
1860. $\frac{1}{4}$ руб. Спб. фб.

1860. $\frac{1}{2}$ руб. Спб. фб.
 1860. 1 руб. Спб. фб.
 1860. 5 коп. Спб. фб.
 нов. 10 коп Спб. фб.
 обрц. 15 коп. Спб. фб.
 20 коп. Спб. фб.
 $\frac{1}{4}$ руб. Спб. фб.
 $\frac{1}{2}$ руб. Спб. фб.
 1861. 5 коп. Спб. ми.
 10 коп. }
 15 коп. } Спб. ми.
 20 коп. }
 $\frac{1}{4}$ руб. }
 $\frac{1}{2}$ руб. }
 1 руб. }

1878. 5 коп. Спб. нн. [ные.]

1886 1 рубл. (Разные проб-

Золотыя, Gold

и ja

Платиновыя

Platinaġad.

1773. Зол. 10 руб. Спб.
 1776. Зол. 10 руб. Спб.
 1777. Зол. 5 руб. Спб.
 " 10 руб. Спб.
 1780 " 10 руб. Спб.
 1786 " 10 руб. Спб.
 1789 " 5 руб. Спб.
 1790 " 5 руб. Спб.
 1791 " 5 руб. Спб.
 1792 " 5 руб. Спб.
 1794 " 5 руб. Спб.
 1802 " 10 руб. Спб.
 1825 " 5 руб. Спб. п. с.
 1827 " 5 руб. Спб. нд.
 1832 " 5 руб.

- 1834 Плат. 3 руб. мв.
1834 " 6 руб. Спб.
" 12 руб. Спб.
1835 Зол. 3 руб. мв.
Плат. 6 руб. Спб.
" 12 руб. Спб.
1836 Зол. 10 руб. съ портр.
Плат. 3 руб. Спб.
" 6 руб. Спб.
" 12 руб. Спб.
1837 Зол. 3 руб. мв.
Плат. 12 руб. Спб.
1838 Зол. 3 руб. мв.
Плат. 6 руб. Спб.
" 12 руб. Спб.
1839 Зол. 3 руб. мв.
Плат. 3 руб. Спб.
" 6 руб. Спб.
1840. Зол. 3 руб. Спб. ач.
" 3 руб. мв.
Плат. 3 руб. Спб.
" 6 руб. Спб.
" 12 руб. Спб.
1841. Зол. 3 руб. Спб. ач.
Плат. 12 руб. Спб.
1842. Зол. 5 руб. мв.
Плат. 6 руб. Спб.
" 12 руб. Спб.
1843. " 6 руб. Спб.
" 12 руб. Спб.
1844. " 6 руб. Спб.
" 12 руб. Спб.
1845. " 6 руб. Спб.
" 12 руб. Спб.
1846. Зол. 5 руб. мв.
1849. " 5 руб. мв.
1848. " 5 руб. мв.
1865. " 5 руб. Спб. ас.

Keiser Peeter Suure ajal löödi wafkwahetuse-
raha 12 rubl 80 kop, 15 rubl 20 kop ja pärastpoole 40
rubla ühest puudast wafke mis kahe järeltuleja walitjuseaeg
niisama kestis. 1735 aastal määrati Ekaterinburgis ja Ko-
ldwanis 10 rubla ja 8 rubla wafkraha ühest wafepuudast.
10 rubla wärtusliseksi wafkraha's löödi dengad ja poluškad.
8 rublaline wafkraha löödi pärast 16 rubla wärtusliseksi
wafkraha's. 1757 aastast löödi wafkraha 16 rubla ühest
puudast wafest. 1766—(1782) aastal hakati Koldwanis 25
rubla wärtuslist wafkraha lööma, milleks Koldwani wafe
sees olem hõbeda rohkus pshjust andis.

Keiserinna Elijaweta I ja Keiser Peter
III walitjuse aegsed raha löömise kojad, millede tähendused
rahade peal olewate üfjike tähtede läbi äramärgitud, on
järgmised:

М. М. Д. — Московскій монетный дворъ (Moskwa
raha'koda).

М. М. — Московская монета (Moskwa raha).

Спб. — Стъ. Петербургъ (St. Petergburg)

Сп. м. — Стъ Петербурская монета (St. Peterburgi raha)

Е. м. — Екатеринбургская (Ekaterinburgi raha).

Tagumisel raha poolel seiswad üfjikud tähed tähentawad
enamasti raha'koja ülemaid ja meistrisid ja ka graverijaid
ning nende nimetid esimeste nimetähedega.

Keiser Peter III, aruldaste hõberubla tunde-
märgid on järgmised:

Hariline (mitte aruldane) hõberubla: Nõukujut-
us hariline (Профиль лица обыкновенный) kujutuse
all (подъ бюстомъ) м. м. д.

I. aruldane hõberubla: Nõukujutus teisem, rinde peal
olew kull weiksem, kujutuse all: Спб; käewarrukast wähe paist-
wad tähed: с. ю. (Самуилъ юдинъ) on stempli pealt ära-
nühitud.

II. aruldane hõberubla: Tagumisel rahapoolel neli
tähte II on üheks ristiks kokupõimitud. Tga II pääl Keiser-
lik kroon ja iga risti nurga kohas iii. Ümber olew kiri on
ärajaotatud. — монета — новая — цѣна — Рубль Кахе-
äärmise kulli wahel 17—62.

III. aruldane hõberubla: Esimene rahapool (Avers)
niijamajugune. Tagumisel rahapoolel: Kahepeaga riigikull
kolme keiserliku krooniga kaunistatud. Kõuunte wahel walit-
suse kepp ja riigivun. Kulli pääl: 1762. Kulli all: д. м.
IV. aruldane hõberubla: Esimene raha pool niijama-
jugune kui harilikul hõberublal ilma punktita pärast ümber-
seiswat kirja. Kujutuse all: Спб. =neli II ja iii.

Keiser Peter III walitsuse ajal löödi wafkraha 16
rublalifest 32 rubla ühest wafepudast.

Keiserinna Ekaterina II walitjuse aegjed
Спб. — Стъ Петербургъ. [rahafojad:

М. м. д. — Московскій монетный дворъ.

Сп—м. {
С—пм. { Стъ Петербургская монета.

м. м. — Московская монета.

е. м. — Екатеринебургская монета.

К. м. — Кольванская монета.

с. м. — Сестрорецкая монета.

А. м. — Анненская монета.

Т. м. — Таврическая монета.

S. — Садовника Мон. дв. въ Молдавіи около Яссъ;
быль порученъ барону Гартенбдргу (онъ же Садо-
гурскій) во время войны съ Турціей съ 1771 — 1774 г.

Keiserinna Ekaterina II walitjuse ajal löödi wäskraha
32 rublalijest jälle 16 rubla ühest pündast wäske. Hõberaha
löömine jäi kogu walitjuse aja muutmata. 1764 aastast
pääle walmistati hõberaha 72 proowilijest hõbedaft.

Keiser Paul I walitjuse aegjed rahafojad.

Б. М. — Банковая монета.

Спб. — Стъ Петербургъ.

С. м. — Стъ Петербургска монета.

Е. м. — Екатеринбургская монета.

К. м. — Кольванская монета.

А. м. — Анненская монета.

Keiser Aleksander I walitjuse aegjed rahakojad.
Спб. — Стъ Петербургъ.

E. m. — Екатеринбургская монета.

K. m. — Колпинская монета (2 коп. 1810 г.).

I. m. — Ижорская монета.

K. m. — Кольванская монета.

Kuni 1810 aastani löödi ühest puudast wafke 16 rubla wafkraha. Aastast 1810 ühest puudast wafke 24 rubla (2 kop, 1 kop. ja dengarahasid.) Tshori ehk Kolpina raha ko-
jas löödi 1810 — 1814 aastani raha, siis pärast wiieaas-
talist waheaega walmistas 1820 ja 1821 aastatel ainult
ühkopikulist wafkraha. Etimeste kahkopikuliste rahade peale
aastast 1810 löödi tähed K. M. (Колпинская монета)
aga et need Koldwanis löödud rahadega mitte jeganini ei
läheks, hakati и. м. tähtesi tarwitama. Ühekopikuliste rahade
ettearamääratud arwu walmisjaamise järele ei tarwitatud
enam jelle wabriku töökodasid rahade löömiseks.

Keiser Aleksander II walitjuse aegjed rahakojad.
Спб. — Стъ Петербургская монета

E. m. — Екатеринбургская монета.

B. M. — Варшавская монета.

M. W. — Mennica Warszawka.

1867 aastast hakati ühest puudast wafest 50 rublalist
wafkraha lööma, 32 rubla ajemel, nii kui see jenini oli.

1876 aastal lõpetati Ekaterinburgi raha koda ära.

Keiser Aleksander III walitjuse aegjed raha-
kojad.

Спб. — Стъ Петербургъ.

Keiser Peter Suure aegjete rahade peal olewate slaawikeele
tähtede tähendused.

1700. A||.
1701. A||A.
1702. B.
1703. |.
1704. ||.
1705. E e.
1706. § S.
1707. §.
1708. ||.
1709. Θ.
1710. |.
1711. A||A. A|.
1712. |B. B|
1713. ||. |.
1714. |||. ||.
1715. |E. E.
1716. |S. S.
1717. |§. §.
1718. |||. ||.
1719. |Θ. Θ.
1720. ||. ||.

S i s u

	Lehekülg.
Geisõna	3.
S i s s e j u h a t u s:	
Raha tähendus: raha, rahaväärtusewahe, maksumäär	5.
Raha valmistamise viisist	6.
Raha tundemärkidest üleüldse	7.
Rahade wärwist	8.
Rahade läige	9.
Rahade löömisest	10.
Rahade juurus, paksum ja raskest	10.
Rahade kujud ja kirjad	11.
Raha päälpoololewast (witsast)	11.
Rahade sitkusest ja paindumisest	11.
Wanarahade korjandusest ja nende ärajaotamisest	12.
Rahade puhastamisest	14.
Üleüldine rahade kirjeldus	14.
Wanarahade kopiaid ehk järelkujutused	17.

I. **W e a t ü t .**

Eunemuistised (antik) rahad	17.
Mitte rooma rahad	18.
Rooma=ehk Stalia=rahad	18.
Rooma priiriigi ehk konsulite ja perekondade rahad	19.
Rooma keisrirahad	19.

II. Beatiif.

	Lehekülg.
Keskaja ja pärastpoolsete rahade üleüldine sissejuhatus	21.
Wenemaa rahad	21.
Rootsimaa rahad	22.
Liivimaa rahad	23.

III. Beatiif.

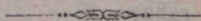
Europa riikide praegused jooksu rahad.	
Weneriigi rahad	23.
Prantsuse, Italia ja teised riigid	23—28.
Ahwrika riikide jooksu rahad	28.
Aasia riikide jooksu rahad	29.
Amerika rahad (Üleüldine waade)	29.
A. Põhja—Amerika	30.
B. Kesk—Amerika	31.
C. Lõuna—Amerika	31.

IV. Beatiif.

Tähtsamate wanemate rahade kirjeldus	32.
Liisa	36.
Wäljamaa rahade tabel	38—39.

II. Sagu.

Weneriigi walitsejate walitjuse ajad riigi aruldased rahad, rahakoja nimed ja mõned teated wafkraha löömise muutustest	41.
Siju	60.

Paides J. Purfeldt'i kulul trükitud raamatud:

Ruttliku kirjad. I anne 1895. Hind 20 kop.

Mehiku wang ehk Amerika uuiu armastus. 1896.
Hind 20 kop.

Mahagoni pun lugu. Adalbert Meinhardti jutustus
Kuuba saarelt 1896. Hind 15 kop.

Missionäri poeg. Jutustus Londoni linna elust 1897.
Hind 25 kop.

Paides, G. Zahwes'i kulul trükitud:

Nus selge unenäo seletaja. Tähestiku järele ärajaotatud
3800 seletust. Kirjutatud Ruttlil. 1898. Hind 25 kop.

— — — — —
Sind 50 top.
— — — — —

